

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Kamarádství dětí na základní škole

Bakalářská práce

Autor: Nora Izáková

Studijní program: P7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Levínská, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: **Nora Miháliková**

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání
Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání

Název závěrečné práce: **Kamarádství dětí na základní škole**

Název závěrečné práce Friendship of children on primary school
AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá problematikou kamarádství na základní škole. Zaměřuje se na vznik přátelství. Popisuje projevy dětského přátelství – společně vykonávané činnosti, rituály a hry. Řeší jakou má přátelství pro děti hodnotu. Okrajově si také všimá dětí, které moc přátel nemají – čím to je způsobeno, zda tyto děti o kamarády nestojí, či zda jsou do této role dotlačeny okolnostmi. Bakalářská práce vznikla na základě dat získaných pomocí zúčastněného pozorování, rozhovorů, dotazníků a sběru dalších materiálů od dětí. Získaná data jsou podrobena kvalitativní analýze.

Garantující pracoviště: Katedra pedagogiky a psychologie, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Levínská, Ph.D.

Konzultant:

Oponent:

Datum zadání závěrečné práce: 19. 2. 2014

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucí bakalářské práce Mgr. Markéty Levínské, Ph.D.) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 9. 2. 2016

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Markétě Levínské, Ph.D. za rady a čas, které věnovala vedení této bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za trpělivost, kterou se mnou během psaní této práce měla.

Anotace

IZÁKOVÁ, Nora. *Kamarádství dětí na základní škole*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, Vedoucí práce Mgr. Markéta Levínská, Ph.D., 2016. 47 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá problematikou kamarádství na základní škole. Zaměřuje se na vznik přátelství a jeho průběh. Popisuje projevy dětského přátelství – společně vykonávané činnosti, rituály a hry. Ptá se, jakou hodnotu pro děti kamarádství má, zda se školáci vědomě snaží udržet si kamarády, případně jak. Okrajově si také všímá dětí, které moc přátel nemají – čím to je způsobeno, zda tyto děti o kamarády nestojí, či zda jsou do této role dotlačeny okolnostmi. Bakalářská práce vznikla na základě dat získaných pomocí zúčastněného pozorování, rozhovorů, dotazníků a sběru dalších materiálů od dětí. Získaná data jsou podrobena kvalitativní analýze.

Klíčová slova: děti, socializace, přátelství, hry, základní škola.

Annotation

IZÁKOVÁ, Nora. *Kamarádství dětí na základní škole*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, The supervisor Mgr. Markéta Levínská, Ph.D., 2016. 47 pp. Bachelor Degree Thesis.

This Bachelor Degree Thesis deals with the issue of friendship on primary schools. It concentrates primarily on creating a friendship and its running. It describes features of children friendship - activities that children do together, rites and games. The work asks what value has a friendship for children and also if school children knowingly try to keep their friends and how do they do it. The work also makes a passing comment about children who do not have many friends – it is asking on the cause – if the children do not want friends or if they are pushed into this position by circumstances. This bachelor thesis was created on the basis of data gained by participating observation, talks, questionnaires and other material collection from children. Gained data undergo the qualitative analysis.

Keywords: children, socialization, friendship, plays, primary school.

Obsah

Úvod	9
1 Teoretická část	10
1.1 Příprava dítěte na nástup do školy a první dny ve škole	10
1.1.1 Příprava na život školáka	10
1.1.2 Role žáka	11
1.1.3 Role učitele	13
1.1.4 Prostředí třídy	14
1.2 Předpoklady pro nalezení kamarádů	16
1.2.1 Společenské chování a etická úroveň	16
1.2.2 Povaha žáka	16
1.2.3 Sociální inteligence	17
1.3 Utváření nového kolektivu	18
1.3.1 Poprvé mezi novými spolužáky	18
1.3.2 Jsme jedna třída, každý má svou roli	19
1.3.3 Srovnávání se se svými spolužáky	20
1.3.4 Snaha o upoutání pozornosti spolužáků	22
1.4 Co je to kamarádství	22
1.4.1 Typické znaky chlapeckého a dívčího přátelství	22
1.4.2 Význam kamarádství pro vývoj dětí	23
2 Praktická část	25
2.1 Metodologie výzkumu	25
2.1.1 Cíl výzkumu	25
2.1.2 Výzkumný problém	25
2.1.3 Druh výzkumu	25
2.1.4 Výzkumný vzorek	25
2.1.5 Metody – způsob získávání dat	25
2.1.6 Rozdělení výzkumu	26

2.2	Výzkum žáků první třídy	26
2.2.1	První den ve škole	26
2.2.2	Sociometrický průzkum první třídy v říjnu	34
2.2.3	Sociometrický průzkum první třídy v červnu a porovnání obou sociogramů	35
2.2.4	Co pro děti znamená přátelství a jak si snaží své kamarády udržet	36
2.2.5	Společné činnosti kamarádů	38
2.2.6	Ovlivňování vytváření přátelských vztahů ve třídě učitelem	39
2.3	Chování dětí ve školní družině	40
2.3.1	Chování žáků první třídy ve školní družině	40
2.3.2	Kontakt žáků různého věku	41
	Závěr	44
	Bibliografie	46

Úvod

Když vzpomínáme na roky, které jsme strávili na základních školách, jednou z prvních věcí, které se nám vybaví, jsou naši kamarádi – společné výlety, nocování pod širákem a další dobrodružství, která jsme spolu prožili. Vztahy s kamarády na základní škole formovaly naši osobnost a to, jakým způsobem nahlížíme na svět dnes.

Význam kamarádství je nezpochybnitelný a neklesá ani v pozdějších letech našeho života. Lidé se významem přátelství zabývali odpradáva – zmínky o něm můžeme najít již v dílech velkých antických myslitelů, proto je zarážející, že toto téma bývá v novodobé odborné literatuře často neoprávněně opomíjeno.

Téma kamarádství na základní škole jsem si zvolila proto, abych zjistila, jaký mají na kamarádství pohled sami žáci základních škol. Zajímalo mě, co pro ně kamarádství znamená, jakým způsobem si děti kamarády vybírají, jaká jsou jejich kritéria pro rozhodnutí, kdo kamarádem je a kdo není, a jak se postupně mění pohled na kolektiv třídy a kamarády během devíti let navštěvování základní školy. Chtěla jsem také zjistit, jaké jsou typické činnosti kamarádů a zda se liší v závislosti na pohlaví dětí.

Tyto poznatky mohou být přínosné pro rodiče, pedagogické pracovníky i širokou veřejnost. Způsob, jakým trávíme čas s našimi přáteli, vypovídá o osobnosti každého z nás. Stejně tak nám mohou poznatky o dětském kamarádství poskytnout informace o dětech samotných, jejich pohledu na svět a orientaci v něm.

1 Teoretická část

1.1 Příprava dítěte na nástup do školy a první dny ve škole

1.1.1 Příprava na život školáka

S nástupem do první třídy základní školy nastává období velkých změn nejen pro prvňáčka, ale pro celou jeho rodinu. Příprava na tento krok je v každé rodině individuální, většinou však nechybí upozornění budoucího školáka na to, že zahájení školní docházky představuje velký životní krok. Dítě přichází do školy s nejasnými představami o tom, jak se jeho život změní, ale tuší, že změny budou. Tento pocit umocňuje zejména rodina – nástup do školy je často doprovázen přestavbami v domově – zatímco prostor využívaný předškolákem je určen ke hraní, nyní je důraz věnován vzniku pracovního prostoru s psacím stolem a židlí, což jistým způsobem koresponduje se změnou v životě – čas bezstarostného hraní končí, protože dítě začne mít vlastní povinnosti úzce spojené se školou. Děti dostanou pomůcky, bez kterých se ve škole neobejdou - školní tašku, penál, pera, tužky, nůžky, sešity, obaly a desky.

Nástup do školy je také častým tématem probíraným v posledním roce návštěvování mateřské školy. S dětmi jsou prováděna grafomotorická cvičení, je jim připomínáno, že ve škole budou takové dovednosti potřebovat. Jsou vedeny k samostatnosti a mají pomáhat mladším dětem, jelikož již většinu úkonů zvládají na velmi dobré úrovni – jsou často dávány za příklad dětem, které do mateřské školy nastoupily po nich, což mladší děti motivuje a starším zvedá sebevědomí.

Významným momentem je zápis do první třídy, který se odehrává od poloviny ledna do poloviny února. Dítě se poprvé ocitne v prostředí školy a čeká ho první školní zkouška v jeho životě. Musí prokázat dovednosti sociální, kognitivní, motorické i svou samostatnost. Čekají je úkoly pozdravit, představit se, popsat svou rodinu – říci jména rodičů a sourozenců, udat svou adresu, poprosit či poděkovat, vyjmenovat dny v týdnu a roční období, věnovat se samostatně činnosti po dobu zhruba patnácti minut. Děti mají často zarecitovat básničku, nebo zazpívat písničku a povídat si s učiteli. Měly by být schopné se podepsat, napočítat do deseti, rozpoznat základní tvary, pojmenovat barvy. Prověřována je také schopnost stříhat přesně nůžkami, držet správně tužku, lepit lepidlem a překládat papír (Kreisllová 2008, s. 15).

Většina žáků vnímá nástup do školy pozitivně, těší se především na paní učitelku, nové kamarády, na nově nabyté vědomosti (čtení, psaní) a oceňují, že je již rodina považuje „za

velké“. Děti, které se do školy netěší, vyjadřují své obavy z nedostatku času na hraní, zahlcení velkým množstvím úkolů, zlou paní učitelku nebo nedostatek kamarádů.

„Vstup do školy je doprovázen převážně kladnými emocemi, velkým očekáváním rodičů i dětí, které již jsou vybaveny řadou informací o tom, jak to ve škole chodí a co se tam děje. Vyšší sociální prestiž školy je dále zdůrazněna samotným aktem zápisu do školy a skutečností, že rodina předem chystá řadu věcí a předmětů, které jsou se vstupem do školy spojeny, od tašky po nůžky“ (Hříbková 1997, s. 283).

1.1.2 Role žáka

„Pro období vstupu do nového sociálního prostředí je charakteristické, že jedinec něco nového získává, např. vyšší sociální status, ale současně i něco ztrácí, např. se ocitá mimo ochranný a bezpečný kruh své rodiny“ (Hříbková 1997, s. 275).

Rodina je pro děti jejich primární skupinou, ale nyní vstupují do školy, kde se budou muset stát součástí nové sekundární skupiny. Musí se naučit, jak nová skupina funguje a najít si v ní své místo a roli. Pro děti nebývá snadné uvědomit si fakt, že v každé z těchto skupin se od nich očekává odlišné chování. V primární skupině nemusely klást velké úsilí pro to, aby získaly své postavení. Do rodiny byly začleněny již momentem svého narození, rodina dítěti dává pocit sounáležitosti a přízně i bez velkého přičinění dítěte. V nově vytvořené sekundární skupině třídy si musí své postavení vybudovat.

„Vstup do školy znamená příchod do skupiny, která je již větší a zpočátku formální. Uvnitř třídy se tvoří menší skupinky a také celá třída se může vyvinout v neformální skupinu“ (Čáp a Mareš 2007, s. 278).

Zda dítě bude či nebude při budování svého místa ve skupině úspěšné, ovlivňují zejména předchozí zkušenosti dítěte – fakt, zda se dítě dostávalo do kontaktu se svými vrstevníky – ať už v mateřské škole, v mateřských centrech, při návštěvách kroužků či akcí, kde byla větší koncentrace dětí a zda na ně byl kladen požadavek, aby se družilo s ostatními. Získané poznatky mohou děti nyní uplatňovat při utváření vztahů v prostředí třídy.

„V mateřské škole je výchova zaměřena na procvičování běžných hygienických pravidel (toaleta, stolování), na osvojení norem společenského chování, kultivaci mezilidských vztahů a osvojování základních hodnot“ (Vališová a Kasíková 2007, s. 338).

Děti, které mnoho praktických zkušeností v minulosti nezískaly, mívají se seznamováním zpravidla problémy.

Nástup do povinné školní docházky však na žáka klade mnohem více požadavků, než jen aby se začleněnilo do kolektivu. Dítě začne mít své povinnosti, za jejichž plnění bude zodpovědné v mnohem větší míře, než na jakou bylo doposud zvyklé. Dítě se musí starat nejen o materiální věci – klíček od skříňky, školní tašku, penál, sešity, knížky a desky, ale i o nemateriální – docházení do školy, dodržování časového rozvrhu a třídních pravidel, vyřizování informací, předkládání svých sešitů k podpisu a plnění domácích úkolů.

„Škola přináší dítěti nové – učební – činnosti a klade na dítě postupně se zvyšující požadavky. Škála školních předmětů zahrnuje činnosti značně rozmanité, s požadavky na rozvíjení senzomotoriky, paměti, intelektu, estetických předpokladů, pozornosti, sebeovládání a vytrvalosti, svědomitosti, tj. všech aspektů osobnosti“ (Čáp a Mareš 2007, s. 229).

Že se jedná o velkou změnu, si uvědomují jak rodiče, tak učitelé, proto je k dítěti v prvních týdnech školní docházky přistupováno jinak, než jak tomu bude v následujících letech. Rodinný život a školní život se výrazně prolínají a překrývají. Aby je dítě začalo plně odlišovat, vyžaduje čas. Od druhého dne ve škole bývají děti ve třídě bez rodičů, což v některých dětech vyvolává pocity smutku a úzkosti.

Stesk po domově je zmírňován zejména učitelem, který děti zaměstnává aktivitami a nabízí jim spoustu nových podnětů k přemýšlení. Čím jsou děti mladší, tím častěji se aktivity střídají, protože děti nejsou schopné udržet pozornost po delší dobu.

„Na počátku prvního stupně je nutné u mnohých žáků počítat se slabou, krátkodobou a pasivní bezděčnou pozorností, převahou vzruchu nad útlumem a neschopností odolávat rušivým vlivům. Vůlí ovládaná záměrná pozornost je pro ně ještě vyčerpávající. Kvalita pozornosti ale podstatně určuje i úroveň ostatních poznávacích procesů a účinnost učení. Děti často nevyřeší úkol ne proto, že by toho nebyly schopny, ale např. proto, že se nedostatečně soustředily při jeho zadávání“ (Vývojová psychologie, 2001).

Stabilita pozornosti od počátku školní docházky zvolna narůstá. Délka soustředění je však obecně podmiňována i charakterem činnosti a svou roli hraje později i vzrůstající vyhraněnost zájmové orientace (Colmar, Davis a Sheldon 2016).

Intenzita i stabilita pozornosti závisí také na vhodné bezprostřední motivaci a pestrosti hodiny. Hříbková zmiňuje, že učitel dětem poskytuje pojítka s domovem – může jimi být například výzva, aby namalovaly svou rodinu, donesly si z domova hračku, nebo rozhovor o tom, co dělaly předchozí den odpoledne. Spojení s domovem v dítěti potlačují strach z neznámého a naopak

v něm vyvolají pocity důvěry a bezpečí. Čím déle děti chodí do školy, tím více jsou pojítka odsouvána do pozadí.

1.1.3 Role učitele

Učitel hraje pro děti v první třídě nepochybně velmi významnou roli. Děti se ocitly se v neznámém prostředí školy a učitel je pro ně jejich vůdcem a rádcem, věří mu, vzhlíží k němu, uznávají ho jako autoritu. Učitel jim předává informace, zadává úkoly a vysvětluje jim chod věcí ve škole i ve třídě. Než si děti vytvoří vazby mezi sebou, je právě učitel pojítkem, které třídu spojuje.

„Na počátku školní docházky máme jako učitelé pro dítě daleko větší význam než kdykoli později. V danou chvíli vnímá prvňák naši osobnost zcela nekriticky a stáváme se pro něj velkou autoritou. Máme tedy velkou výhodu, ale zároveň nás to velmi zavazuje, vždyť to, jak jsme jako učitelé obstáli, dokáží děti zhodnotit až s odstupem času“ (Kreislarová 2008, s. 21).

Projevy a chování učitele v dětech vyvolávají pocit sounáležitosti. Příkladem může být oslovování dětí jako kolektivu – učitel nemluví ke každému dítěti zvlášť, ale mluví k celé třídě. Tento počin v dětech vyvolává pocit jednoty. Když učitel někoho kárá, oslovuje ho jménem a často dává za příklad správného chování zbytek třídy. Děti si tak uvědomí, že jedinec vybočuje z celku a že jeho chování je špatné (Hříbková 1997, s. 277-279).

Dalším nástrojem učitele je vybízení k vykonávání společných aktivit – společně nahlas přečteme slabiku, společně si řekneme, co máme dnes za den a společně si zazpíváme. Učitel také může ve třídě zavést rituály.

„Výročné a situačné rituály pôsobia skupinovo integračne. Dávajú určitú skupinu detí dokopy, zlučujú ich skúsenostné horizonty a oproti predchádzajúcim stavom či situáciám navodzujú tak individuálne ako aj sociálne zmeny“ (Kaščák 2004, s. 56-59).

Příkladem často praktikovaného rituálu může být tzv. „ranní kruh, každé ráno se děti spolu se svým učitelem posadí do kroužku a učitel se s nimi pozdraví, popovídají si o tom, co se předchozí den událo, a proberou, co mají dnes v plánu.

„Každé ráno začínáme v kruhu, usedáme na koberec (můžeme využít i různé sedáky) a nastává společné zdravení. Tento rituál může mít mnoho podob. Jednou z možností je společné zdravení po kruhu a krátké sdělení např. co nás potěšilo, co jsme zajímavého prožili, na co se dnes těšíme. Po oběhnutí kroužku je vhodné dát čas na dotazy k tomu, co v kruhu zaznělo. Děti se tak rychle učí pozorně naslouchat a nevstupovat do řeči ostatním. Převládají zde zpravidla pozitivní zprávy

a dochází tak k příjemnému naladění skupiny, ale pokud je kruh bezpečným místem, sdělují zde děti i své problémy, které společně řešíme“ (Kreiserová 2008, s. 30).

Když má některý z žáků svátek či narozeniny, může se zavést rituál, kdy oslavenec donese ostatním žákům sladkosti či drobné dárky a ti mu spolu s učitelem naoplátku zazpívají. Některé děti mohou tento rituál znát již z mateřské školy.

Učitel by měl během výuky vytvářet vhodné podmínky pro navázání kontaktů mezi žáky. Je dobré, pokud si s dětmi povídá o kamarádství a prosociálním chování. Jednou z možností, jak v děti přimět ke společné aktivitě, je vyzvat je ke hře. V prvních letech školní docházky je hra velmi efektivní metodou, protože děti jsou ve věku, kdy je pro ně hra nejpřirozenější činností, navíc jsou na ni zvyklé z domova i z mateřských školek. Snadno upoutá dětskou pozornost a motivuje je k práci (Gordon 2015).

Učitel určuje chod třídy a její pravidla. Svým chováním výrazně ovlivňuje vztah dětí ke škole i vztahy, které budou mít mezi sebou. Měl by jim být příkladem – plnit si své povinnosti, být vždy připravený, chodit včas, naslouchat a chovat se slušně, pro děti je zejména v prvních letech jejich školní docházky vzorem.

„Trend k všeobecnému ovlivňování žákova vývoje vede k tomu, že vyučující neučí pouze speciální činnosti nebo předměty, ale připravuje mládež ke společenskému životu po mnoha stránkách. Vedle erudice se tak klade stále větší důraz na socializační působení a na celkové formování osobnosti“ (Vališová a Kasíková 2007, s. 23).

1.1.4 Prostředí třídy

To, jak se budou žáci ve škole cítit, ovlivňuje v neposlední řadě také prostředí třídy, ve které probíhá jejich výuka. Žáci prvního stupně své učebny často nestřídají, proto by jejich kmenové učebny měla být věnována nemalá pozornost.

Výzdoba by měla být barevná – pestrými barvami by měla připomínat dětský pokoj nebo mateřskou školu. Na zdech by měly být prezentovány obrázky a další výtvary dětí, které jim budou připomínat jejich úspěchy a šikovnost. Dekorace by měly být aktuální (například na podzim by třídy měly být vyzdobené papírovými létajícími draky), čehož může učitel využít při popisu ročního období, povídání si o programu na víkend, nebo při čtení aktuálních článků. V první třídě se často setkáme s vyvěšenými písmeny abecedy a číslicemi – učitel jich může využít v různých předmětech a mohou být velmi nápomocné.

„Každý den zde budeme vyhledávat datum (kolikátého je dnes, bylo včera, bude za týden, kolik dní zbývá do konce měsíce...) a děti se tak budou zcela přirozeně orientovat v číselné řadě do 31. Do kalendáře, který poskládáme z volných kartiček připevněnými magnety, si každý měsíc vyznačíme barevnými lepícími štítky významné dny třídy (návštěva kulturního představení, narozeniny, prázdniny...)“ (Kreiserová 2008, s. 35).

Součástí základního vybavení třídy by měly být dostatečně velké nástěnky. Na nástěnku je vhodné umístit rozvrh hodin, třídní pravidla, rozpis služeb a další důležité informace, které by děti měly mít stále na očích.

Na prvním stupni dochází v hodinách k častému střídání aktivit, proto není vhodné mít ve třídách klasické uspořádání lavic do řad, kdy nám lavice zaberou většinu místnosti. Je lepší uspořádat učebnu tak, aby vznikl prostor, ve kterém může celá třída posadit do kroužku – do této části místnosti je vhodné umístit koberec a můžeme ji využívat každý den – při rituálech jako je zdravení, při výuce, kdy učitel ukazuje obrázky a žáci se k nim vyjadřují, nebo při jednoduchých hrách.

„Mimo »kulatého stolu«, místu, kde se schází celá třída ke společné práci (k povídání nad knihami a obrázky, ke hram, které vyžadují pracovní plochu) je nezbytný měkký a teplý koberec, kde se shromáždí děti do klubíčka kolem učitele k důvěrnému vyprávění pohádek, k povídání o mamince a tatínkovi, o pejskovi a kočičce. U koberce či na koberci by neměly chybět polštářky, na které se děti třeba jen na chvíli stulí během přestávky nebo někdy i během hodiny, když už splanily svůj úkol a chtějí si odpočinout“ (Číhalová a Mayer 1999, s. 41).

Dále je dobré zvážit, jakou formu výuky bude učitel ve svých hodinách upřednostňovat. Pokud například bude po žácích chtít, aby často pracovali ve skupinách, je vhodné vytvořit v učebně tzv. hnízda – dvě lavice se srazí k sobě a děti u nich sedí po čtyřech či po šesti. „Hnízdové“ uspořádání se hodí zejména pro určité předměty (výuka jazyků, výtvarná výchova, ...) a vyžaduje větší práci učitele se třídou.

Obecně platí, že uspořádání učebny je vždy limitováno prostorem a počtem žáků v učebně, nicméně vždy se dá prostor alespoň částečně přizpůsobit žákům a učitel. Učebna by měla působit milou atmosférou a podněcovat tvořivost.

1.2 Předpoklady pro nalezení kamarádů

1.2.1 Společenské chování a etická úroveň

Společenskému chování se musí každý naučit. Je třeba dětem vštěpovat základy tohoto chování od nejútlejšího dětství. Nejlepším způsobem je názorný příklad. Pokud dítě po někom něco požaduje, dotyčná osoba by měla trvat na tom, aby se dítě poprosilo a poděkovalo. Pokud naopak požadavek bude plnit dítě, neměli bychom ho zapomínat o danou věc požádat a automatické by mělo být i poděkování. Základy jako pozdravit, poprosit či poděkovat by měly děti zvládat co možná nejdříve. V mateřské škole by děti měly tyto návyky již ovládat (Perren 2007).

Dítě si musí být vědomé, že není správné ubližovat, pomlouvat, lhát, krást atp. Pokud dítě základy etiky zná a dodržuje je, pak nemívá problém s nalezením přátel, naopak pokud je například agresivní k ostatním, bude mít s nalezením kamarádů problém, protože vrstevníci takové chování odsoudí a nebudou chtít s daným jedincem navazovat přátelské vztahy.

Dalším návykem, který by dítě mělo mít osvojeno, je nošení čistého a slušného oblečení. Je úkolem rodiny zajistit dítěti dostatek čistého oblečení a naučit je, jaké oblečení pro které příležitosti zvolit (Číhalová a Mayer 1999).

1.2.2 Povaha žáka

„Pojem „povaha“ se v běžných učebnicích psychologie nevyskytuje. Přesto jsme sem tento pojem zařadili, protože se ho běžně používá nejen v obecné řeči, ale také v pedagogické praxi. Hovoří se o povaze uzavřené nebo otevřené, o povaze klidné nebo živé, o povaze extrovertované nebo introvertované, ovlivnitelné a neovlivnitelné, optimistické a pesimistické, ohleduplné a bezohledné apod. Povahou se většinou myslí typ osobnosti ovlivňující podstatně chování“ (Langer 2002, s. 111).

Povaha žáka má velký vliv na schopnost najít si kamarády a udržet si je. Bezohledné, pesimistické, uzavřené dítě bude mít problém začlenit se do kolektivu, většina dětí bude na svět nahlížet optimističtěji a nebude tolerovat bezohlednost daného jedince. Naopak extrovertní, optimistické, otevřené dítě má velkou šanci zaujmout své vrstevníky v tom slova smyslu, že s ním budou chtít kamarádit a být v jeho blízkosti. Pedagogové i rodiče by měli věnovat pozornost pozorování dětí a na případné odchylky od standardního chování reagovat.

„Pedagog ve škole zjišťuje snadněji extrémní projevy žáků, tj. nápadné projevy kladné nebo záporné, neboť se zde uplatňuje při subjektivním hodnocení většinou vliv Gaussovy křivky. Střed,

tj. průměr, do jehož pásma spadá většina žáků, zůstává v pozadí pozornosti. Jestliže se žák neprojeví, obtížně se hodnotí jeho osobnost. Když žák nenarušuje vyučovací proces, pedagog takového žáka hodnotí jako dobrého a bez závad v chování. Proto je vhodné žáky sledovat i mimo vyučování např. o přestávkách, v zájmových kroužcích, na výletech a na exkurzích. Zvláště na výletech se žáci lépe poznávají“ (Langer 2002, s. 62).

Pokud se ve třídě nalézá dítě, u něhož pozorujeme extrémní chování, pedagog by mu měl věnovat pozornost a pokusit se s pomocí školního psychologa zjistit příčiny nestandardního chování dítěte. Může jimi být disfuncce rodinného zázemí – nezáměr o dítě, utlačování či týrání.

Jakým způsobem bude dítě ve třídě vnímáno, úzce souvisí s kolektivem třídy. Obecně však platí, že jisté rysy osobnosti jsou společností považovány za dobré, a jiné zase za špatné. Kategorizací těchto rysů se zabývá implicitní teorie osobnosti.

„V roce 1968 provedli Rosenberg, Nelson a Vivekanethan multidimenzionální analýzu vzájemných souvislostí velkého množství různých rysů. Objevily se dvě hlavní dimenze, z nichž každá měla odstupňované hodnoty:

- *intelektuální – týká se mentálních schopností a sahá od rysů „dobrého intelektu“ (např. vytrvalý, vědecky zaměřený, schopný) na jednom konci až po rysy „slabého intelektu“ na druhém (např. naivní, bláznivý);*
- *sociální – vyjadřuje sociabilitu a sahá od „společenských“ rysů (jako ochotný, oblíbený, družný) až po „asociální“ rysy (jako popudlivý, nespolečenský, chladný)*

M. J. Rosenberg a jeho kolegové jsou přesvědčeni, že znalost toho, kde v rámci těchto dvou dimenzí určitý rys leží, může napovědět, jaké další charakteristiky s ním budou spojeny. Vnímáme-li například někoho jako „dobromyslného“, budeme předpokládat, že je také oblíbený a má rád legraci, protože to jsou rysy, které se vyskytují na škále společně v oblasti „společenský““ (Hayes 2007, s. 70-71).

1.2.3 Sociální inteligence

Sociální inteligenci rozumíme schopnost vcítit se do druhých, spolupracovat s ostatními jako tým, odhadnout řešení různých sociálních interakcí a řešit konflikty. Sociální inteligenci se lze naučit fungováním jedince ve společnosti. Člověk získává poznatky praxí, pozorováním svého okolí, sledováním médií i četbou.

„Kromě rodičů čerpají děti podněty pro svůj růst i z širšího okolí. Sem patří ostatní členové rodiny, kamarádi, sousedé, spolužáci, učitelé, lidé, s nimiž se setkávají v jídelně, na hřišti, dále je

to televize, filmy, knihy, časopisy, hudba atd. To jsou jednotlivé prvky prostředí, v němž vaše dítě žije, tedy světa, který ho obklopuje“ (Severe 2007, s. 30).

Rodiče by měli věnovat pozornost tomu, jaké podněty se k jejich dítěti dostávají. V jednadvacátém století nemůžeme zcela eliminovat vliv negativních vlivů, ale nelze je přehlížet. Rodiče musí věnovat čas vysvětlování, proč se špatné věci dějí a upozorňovat na to, že takové chování není správné.

Dítě, které chodilo do mateřské školy více než jeden rok a často se setkávalo s jinými dětmi, bude mít mnohem vyšší sociální inteligenci než dítě, které strávilo dětství izolované od ostatních a do styku s vrstevníky přišlo až v povinném roce mateřské školy. Dítě s větší praxí bude mít zkušenosti s řešením konfliktů, dokáže se lépe vcítit do ostatních, odhadnout jejich reakce na různé podněty, což mu usnadní orientaci ve skupině.

„Dítě se učí různým formám sociální interakce a komunikace s různými lidmi – členy rodiny, učiteli, spolužáky. Mnoho záleží na předchozích zkušenostech dítěte v sociální interakci a komunikaci; znevýhodněny jsou děti, které nemají sourozence, nechodily do mateřské školy, byly omezovány v hrách s vrstevníky nemocí, úzkostlivými rodiči aj.“ (Čáp a Mareš 2007, s. 229).

1.3 Utváření nového kolektivu

1.3.1 Poprvé mezi novými spolužáky

„Do 1. třídy přicházejí děti se zcela navzájem odlišnými představami o škole, se zcela různými zárodky svých »školáckých« postojů. Málokdy si dostatečně uvědomujeme míru potíží, se kterými se musí potýkat duše prvňáka při příchodu do nového prostředí. S jakou výbavou dotazů a limitujících předpokladů o škole vstupuje malý občanek poprvé do třídy? V žádné jiné třídě se již nesetkáme s takovou škálou individualit se zcela různými předpoklady pro hledání cest k učiteli, k ostatním dětem, k poznání“ (Číhalová, Mayer 1999, s. 39).

Ve velký moment nástupu do školy zažívají děti svou první zkušenost se zcela novým kolektivem. Některé děti se znají již z dřívějška, většinou z okolí domova nebo ze školky, takové děti mají tendenci držet pospolu a nevyhledávají kontakt s ostatními dětmi, do lavice si sednou spolu a automaticky se spolu baví. Jinak jsou na tom však děti, které vcházejí do třídy bez jakýchkoli předchozích známostí. Děti si nové kamarády nejdříve hledají mezi dětmi stejného pohlaví.

Děvčata často začínají rozhovor lichotkami – pochválí si oblečení, účes či hračku, poté nabídnou sladkost, kterou si přinesla z domova, a stejné chování zpravidla následně přichází i z druhé

strany. Dívky mají tendenci tvořit malé skupinky – o dvou až třech členkách. Jakmile se skamarádí, nemají zájem o další dívky. Častná jsou tedy odmítnutí přátelství s odůvodněním, že dotyčná si již našla kamarádku, čímž dívka dává dříve nalezené kamarádce důkaz své věrnosti a oddanosti. S první kamarádkou pak oslovená dívka často konzultuje, zda se budou společně kamarádit s někým dalším. Přátelství vytvořená mezi dívkami mají trvalejší charakter (Doubek 1996, s. 334-338).

Chlapci mají odlišný způsob seznamování, velmi často v něm hraje roli porovnávání – předmětem soutěže může být objekt donesený z domova (moje auto je rychlejší, můj robot je silnější,...), nebo i samotní aktéři porovnávání (kdo je vyšší, kdo je šikovnější,...). Kolem soupeřících jedinců se kupí přihlížející, kteří se přiklání k jedné, nebo ke druhé straně. Když je souboj rozhodnout, často se spolu začnou porovnávat jiní chlapci a opět se vytvoří party podporující jednu, nebo druhou stranu. Chlapci se sdružují do větších kolektivů, které se tvoří okolo úspěšných vítězů sporů. Tyto skupiny se často mění a mají pomíjivý charakter (Doubek 1996, s. 338-341).

1.3.2 Jsme jedna třída, každý má svou roli

„Pojem školní třída označuje učebnu i relativně stabilní společenství žáků v rámci jednoho postupného ročníku (např. třída III. B). Na průběh školní výchovy a vzdělávání má vliv obojí: jak prostředí, v němž se vše odehrává, tak lidé, kteří se podílejí na výuce“ (Mareš a Ježek 2012, s. 6).

To, že spolu děti sedí v jedné učebně a že mají společného třídního učitele, z nich automaticky dělá žáky jedné třídy. Stávají se členy nové formální sociální skupiny, ve které budou trávit významnou část svého života.

Všichni žáci přichází do této nově utvořené skupiny poprvé a nemají s ní dřívější zkušenost, proto mají všichni stejné šance získat si přízeň svého okolí, najít si kamarády a stát se pro skupinu výjimečným a potřebným. Postupně se začne postavení jednotlivých žáků měnit – každý získá své místo ve skupině, svou roli.

„Slovo role nám připomíná divadlo a herce. Mohlo by to svádět k domněnce, že ve skupině jen něco hrajeme, není to tak úplně doopravdy. To sice také může být, ale zpravidla tomu tak není. Své jednání ve skupině bereme naprosto vážně. Vžil-li se nicméně odborný termín role, pak tím myslíme, že z určité pozice, do které jsme byli ustanoveni nebo jmenováni, či ke které jsme dospěli (sňatkem, narozením dítěte), musíme vyvinout náležité chování“ (Helus 2011, s. 217).

Některé role mohou získat všechny děti svým snažením – například tím, že pomáhají svým spolužákům, že jim lichotí, jeví o ně zájem, dělí se s nimi nebo jim půjčují věci. Pokud tyto věci děti dělají, mají velkou pravděpodobnost, že se stanou ve třídě oblíbenými, protože budou dobrými kamarády a právě role dobrých kamarádů je ve třídách mezi dětmi častá, žádaná a ostatní si ji váží. Naopak pokud tyto věci nedělají, může se snadno stát, že s nimi ostatní spolužáci nebudou chtít kamarádit a budou se jich stranit (Hříbková 1997, s. 292).

Získání jiných rolí naopak děti ovlivní jen částečně, potřebují k nim talent, nadání či předchozí praxi – například role třídního sportovce. Dítě ji ovlivní množstvím tréninků a svou snahou, je však třeba i určitá tělesná stavba, podpora rodiny apod. Sportovci jsou oblíbení mezi ostatními, protože jsou žádaní družstev při hrách a soutěžích, mohou třídu reprezentovat na různých soutěžích a získávat tak cenné medaile či diplomy. Podobnou rolí je role třídního baviče - taková role totiž vyžaduje extrovertní dítě s dobrými řečnickými schopnostmi, které dokáže odhadnout situaci a správné načasování. Dítě ji však může ovlivnit kreativitou při vymýšlení nových způsobů, jak zaujmout své publikum, a praxí.

Získání rolí může být velmi snadné, nebo naopak velmi složité. Příkladem těžko získatelné role může být role třídního jedničkáře - aby bylo dítě vnímáno jako jedničkář, je třeba, aby plnilo všechny své studijní povinnosti - aby mělo vždy napsané domácí úkoly, vzorně připravené pomůcky, pěknou úpravu sešitů, výborné známky alespoň ve většině předmětů a dobré chování, aby nebylo káráno učiteli. Splnit tyto podmínky není snadné, vyžaduje to dlouhodobé soustavné snažení, pravidelnou přípravu a velkou sebekázeň. Jsou však i třídní role, které se dají získat rychleji či snadněji - například role třídního hrdiny, kterou lze získat třeba i náhodou – pomocí spolužákovi, který se dostal do nesnází apod (Hříbková 1997, s. 292-297).

1.3.3 Srovnávání se se svými spolužáky

„V identitní rovině soutěžení umožňuje žákovi poznávat jeho silné a slabé stránky srovnáváním vlastních výkonů s výkony spolužáků a podle výsledku tohoto srovnávání posilovat své sebevědomí. Žák mohl např. prožívat v některých soutěžích nepříjemné pocity z nedostatečnosti svých výkonů, zážitky, které vedou k sebereflexi, zamyšlení nad sebou a k poznávání vlastních možností a mezí. Často je nemilosrdnost výsledků srovnávání a sebepoznávání vyvažována možnostmi a šancí žáka uspět v některých jiných oblastech činnosti. Možnost soutěžení žáků v různých oblastech je z tohoto hlediska pravděpodobně žádoucí, protože jsou-li organizovány soutěže pouze v jedné oblasti činnosti žáků a v druhých nikoliv, vytváří to často šanci uspět pouze několika stále stejným žákům, což může být pro ostatní demotivující“ (Hříbková 1997, s. 286).

Pro první roky školní docházky je typické soutěžení a srovnávání sebe samých s ostatními. Toto chování souvisí hledáním svého místa ve skupině – děti hledají oblasti, ve kterých vynikají. Doufají v úspěch a v to, že si úspěchu všimnou rodiče, učitelé či spolužáci. Je patrná výrazná touha po obdivu, uznání a pochvale.

Děti spolu soutěží v mnoha oblastech. Může jít o závod, ve kterém se poměřuje fyzická zdatnost účastníků - kdo je rychlejší, kdo vyskočí výš, kdo jako první oběhne třídu nebo kdo zvládne udělat kotrmelec. Jiné soutěže jsou zaměřené spíše na schopnosti a svědomitost žáka – kdo má lépe připravené pomůcky, kdo má vzorněji vedený sešit, kdo přišel pokaždé včas, jak dlouho kdo trénoval čtení. Časté je také porovnávání materiálních věcí – kdo má hezčí hračku, rychlejší autíčko, modernější telefon, stylovější tašku, lepší tužku. Porovnávání materiálních věcí často přesahuje rovinu školy – děti diskutují o svých pokojích, o tom, jak bydlí, jaká mají jejich rodiny auta atp. Není výjimkou ani srovnávání povolání rodičů, úspěchy sourozenců, či vyzdvihování školky, do které dítě chodilo (Hříbková 1997, s. 288).

K rozsouzení toho, kdo danou soutěž vyhrál, si děti většinou vystačí samy, někdy však vyžadují přítomnost svědků - rozhodčích, kteří rozhodují, kdo byl v dané disciplíně úspěšnější. Ne vždy jsou účastníci s rozhodnutím rozhodčího spokojené – „špatné“ rozhodnutí může vést k hádce i fyzické potyčce.

„Při realizování skupinových soutěží plní skupina současně i svou ochrannou funkci pro horší žáky, kteří mohou zažít pocit vítězství v oblastech, v kterých nevynikají. Při soutěžení se mohou od žáka již vyžadovat konkrétní znalosti nebo rozvíjet jeho dovednosti, a tím se soutěžení stává obecnějším prostředkem utváření jeho osobnosti. V tomto smyslu můžeme hovořit o univerzálním vlivu soutěžení na rozvoj osobnosti žáků“ (Hříbková 1997, s. 286).

V soutěžích, kde vítězí jedinci, dochází k výraznému posílení sebevědomí vítěze. Ve třídě jsou však žáci, kteří nevynikají v žádné konkrétní disciplíně. Pro jejich rozvoj je dobré, aby se ve třídě konaly i týmové soutěže. Složení týmů by mělo být vyrovnané – měli by být zastoupeni silnější i slabší jedinci. V průběhu závodu se jednotliví účastníci navzájem podporují a z vítězství pak má radost celý tým - i slabší jedinci získávají sebedůvěru. Děti se učí, že každý člen týmu je důležitý a každý má své místo (Hříbková 1997, s. 286).

Soutěžení je v jisté míře určitě zdravé, je třeba však hlídat, aby nepřerostlo do míry, kdy se někteří žáci budou cítit méněcenní.

1.3.4 Snaha o upoutání pozornosti spolužáků

Žáci se na sebe často snaží upozornit za cílem zviditelnit se. Může to být formou soutěží – vítěz má jistotu, že ve vítězné chvíli mu budou všichni diváci věnovat pozornost. Proto se často setkáme s přehnanými gesty vítěze (řev, vztyčené paže, padání k zemi nebo naopak vyskočení na židli) – žák tímto se tímto přehráváním snaží získat ještě více pozornosti (Hříbková 1997, s. 293).

Další možností upoutání pozornosti je přinesení zajímavého objektu, kterým se pak dítě před ostatními chlubí. Tato věc může být materiální povahy (zajímavý časopis, suvenýr z dovolené, fotografie, ...) nebo o nemateriální (vtip, zajímavý nápad, originální příběh, ...). V obou případech jde o něco exkluzivního, po čem ostatní touží. Žák vlastníci předmět se cítí velmi váženě, protože si sám vybírá jedince, se kterými bude předmět sdílet. Často vznikají dohody, výměnné obchody, žáci si navzájem slibují služby atd. (Hříbková 1997, s. 290).

Hříbková (1997) také uvádí, že se ve třídě občas setkáme s upoutáváním pozornosti nežádoucím způsobem – například vyrušováním v hodinách. V první třídě je však pozice učitele natolik dominantní, že ostatní žáci chování vyrušujícího žáka často odsoudí a záměr žáka pobavit ostatní nebývá naplněn.

1.4 Co je to kamarádství

„Přátelství je dobrovolný osobní vztah, typicky poskytující intimitu a pomoc, ve kterém dvě strany mají rády jedna druhou a vyhledávají vzájemnou společnost“ (Fehr 1996).

Definovat kamarádství není jednoduchá věc a tomuto tématu se nedostává tolik pozornosti, kolik by si zasloužilo. Důvodem bude pravděpodobně fakt, že pro každého jedince tento vztah znamená něco jiného. Jisté je, že se jedná o jeden ze základních mezilidských vztahů. Jeho typickým znakem je vzájemná náklonnost a sympatie mezi účastníky tohoto vztahu, tedy kamarády. Kamarádství neboli přátelství mohou být různého charakteru, v prostředí školní třídy se nejčastěji setkáme s kamarádstvím mezi vrstevníky.

1.4.1 Typické znaky chlapeckého a dívčího přátelství.

Mezi projevy přátelství chlapců a dívek v tomto období jsou značné rozdíly, proto se nejčastěji setkáváme s kamarády stejného pohlaví.

Chlapci spolu sportují, hrají si na honěnou, jsou divocí a často dochází k projevům fyzického násilí. V kamarádství kladou velký důraz na zábavu.

„U chlapců bylo přátelství definováno především fyzičností a zábavou. (...) Kamarádi jsou ti, se kterými si hraješ“ - jak říká plakát [v učebně] a Kenzie [jeden z dotazovaných chlapců] opakuje, jsou vždy připraveni k akci. Akce se často týkala oblasti fotbalu ale i dalších běžných aktivit pošťuchování, bitek, fyzických her a her na gang nevyjímaje. Jsou to lidé, se kterými se poflakuješ a trávíš volný čas chroupáním křupek na lavičce (Meller 2006, s. 7-8).¹[pozn. překlad autorky BP]

Přátelství dívek bývá klidnější. Děvčata jsou více zaměřena na citovost, v kamarádství je pro ně podstatná důvěra, vzájemná pomoc a pocit sounáležitosti. Oproti chlapcům tráví velké množství času povídáním si a svěřováním se.

„Pro dívky ze školy St. Pertwee byly nejdůležitější aspekty přátelství symbolické. (...) Kamarádi jsou ti, kterým můžeš důvěřovat. Jsou to holky, kterým se můžeš svěřit a můžeš se na ně spolehnout. Jsou tvou emocionální oporou. Přátelství bylo také spojováno s tajemstvími – kamarádky si navzájem svěřovaly svá tajemství, ochota svěřit se byla důkazem přátelství, stejně jako fakt, že dívky nevyzradily tajemství svých kamarádek“ (Spencer a Pahl 2006, s. 9-10).²[pozn. překlad autorky BP]

1.4.2 Význam kamarádství pro vývoj dětí

„Přátelství je vztah velmi významný pro socializaci dítěte i jeho kognitivní vývoj, jehož charakter se v průběhu ontogeneze mění. V předškolním a raném škol. věku jsou typickými znaky dětských přátelství důraz na společnou činnost, vyhledávání uspokojení vlastních potřeb a posílení vlastního statusu, krátkodobé vztahy. Přátelství starších dětí a dospívajících charakterizuje sdílení hlubších citů, péče o druhého a jeho potřeby, relativně trvalé vztahy, které snesou i krize a rozpory“ (Průcha a Mareš a Walterová 2003, s. 185).

Kontakt s dalšími lidmi a utváření mezilidských vztahů je nezbytnou součástí socializace každého jedince, umožňují mu rozvíjet jeho osobnost a naučí ho fungovat ve společnosti. Dítě bylo před nástupem do školy zvyklé komunikovat převážně s rodiči, nástup do školy přináší

¹ „For the boys, friendship was defined predominantly in terms of physicality and fun. (...) Friends then, are the ‘people you play with’ – as the poster [in the classroom] says and Kenzie [one of researched boys] repeats, they are ‘ready for action’. This was most frequently explained in terms of football, but other common activities included fighting, and the rough, physical, gang games ‘bulldog’ and ‘mob’. They were also the people who you hung around with, spending idle time eating crisps while sitting on the benches“

² „For the St. Pertwee’s girls, the most important aspects of friendship were symbolic. (...) Friends then, are the people you can trust – they are the girls who you can confide in and rely on for emotional support. This was frequently explained in terms of the symbolic capital of sharing and keeping secrets, which was vital to the construction and maintenance of friendships“

nové možnosti komunikace se stálou skupinou vrstevníků, kterou bude dítě vídat dalších několik let, s těmito vrstevníky je jedinec na stejné úrovni.

„Mladistvý se učí komunikaci s osobami různých názorů a vlastností osobnosti, plnit různé sociální role: vedeného i vedoucího, směřovatele aj. Učí se prosazovat určitý názor a také ho korigovat, řešit konflikty, diskutovat, argumentovat, vyjednávat, seznámit se s hlediskem druhého, hledat kompromis, bránit se, vyrovnávat se i s nespravedlností a nezdarem“ (Čáp a Mareš 2007, s. 279).

Potřeba blízkého kontaktu s jinými lidmi je jednou ze základních potřeb člověka. Pokud tato potřeba není naplněná, může tento stav vést k pocitům osamění až deprivaci. Naopak dostatek blízkého kontaktu s jinou osobou přináší pozitivní pocity a přináší řadu cenných zkušeností (Blossom a Apsche 2013, s. 28-29).

„Přátelství dává mladistvému příležitost vidět sebe sama očima druhého, prožívat skutečnou blízkost s druhým člověkem. V přátelském vztahu se mladiství učí citlivosti k projevům druhého, jeho názorům, emocím, potřebám. Rozvíjí se empatie a kooperativnost. Potvrzuje se též sebehodnocení mladistvého. Skupinové a přátelské vztahy jsou důležitým činitelem v morálním vývoji a ve formování celé osobnosti“ (Čáp a Mareš 2007, s. 282).

2 Praktická část

2.1 Metodologie výzkumu

2.1.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, jakým způsobem se vyvíjí kamarádství žáků základní školy, zda se liší pohled chlapců a dívek, určit, jakým způsobem si děti své kamarády hledají a jak se k sobě chovají.

2.1.2 Výzkumný problém

Výzkumné problémy byly následující:

- 1) Jak se chovají žáci první třídy v den nástupu do školy?
- 2) Jak si žáci první třídy v novém kolektivu hledají přátele?
- 3) Jak žáci první třídy nahlíží na kamarádství?
- 4) Jak se žáci první třídy chovají v prostředí školní družiny, kde se setkávají se staršími žáky?
- 5) Jaké činnosti spolu vykonávají kamarádi v první třídě?
- 6) Jak se mění vztahy v první třídě během školního roku?
- 7) Snaží se vědomě děti v první třídě udržet si své kamarády?
- 8) Jak ovlivňuje třídní učitelka vytváření přátelských vztahů mezi dětmi?

2.1.3 Druh výzkumu

Pro hledání odpovědí na položené otázky byl použit kvalitativní i kvantitativní výzkum podle charakteru konkrétní otázky.

2.1.4 Výzkumný vzorek

Výzkum byl proveden v letech 2014 - 2016 na základní škole v Hradci Králové. Probíhal s devíti žáky první třídy a jejich třídní učitelkou. Část výzkumu probíhala ve školní družině, která je součástí dané základní školy v Hradci Králové.

2.1.5 Metody – způsob získávání dat

Během výzkumu bylo využito více výzkumných metod. Z kvalitativních metod jsem užila rozhovor a pozorování. Z kvantitativních metod jsem použila sociometrický test. Jména dětí v textu jsou z důvodu zachování anonymity pozměněna.

2.1.6 Rozdělení výzkumu

Výzkum má dvě části – první část probíhala v kolektivu první třídy, kde jsem pozorovala chování dětí mezi sebou, způsob, jakým si děti v novém kolektivu hledají přátele a utváření vzájemných vztahů. Třidu jsem dvakrát měsíčně navštěvovala během celého školního roku. S dětmi jsem trávila čas ve třídě během vyučování, přestávek i na některých mimoškolních akcích. Průběžně jsem s dětmi prováděla rozhovory. Cílem bylo zjistit, jakým způsobem si děti hledají kamarády, navazují vztahy, a jak se k sobě chovají. Po prvním měsíci jsem provedla sociometrickou analýzu třídy, kterou jsem zopakovala na konci školního roku, abych zjistila, jak se vztahy mezi žáky změnily.

Druhá část výzkumu probíhala ve školní družině, kde bylo pozorováno chování dětí mezi sebou. Byly pozorovány jednotlivé skupinky dětí, jejich složení, typické aktivity a chování k jiným skupinám.

2.2 Výzkum žáků první třídy

Do první třídy nastoupilo v době provádění výzkumu devět dětí Ivanka, Hanka, Jana, Lucka, Radka, Honzík, Jarda, Pavlík a Tomáš.

2.2.1 První den ve škole

2.2.1.1 Přípravy na první školní den a samotný příchod do školy pohledem rodičů

V první školní den děti přišly ve slavnostním oblečení a v doprovodu rodičů. Z domova si přinesly nejen svou tašku s věcmi, ale i kornouty se sladkostmi. Děti se shromažďovaly před vstupem do tělocvičny. Provedla jsem rozhovor se třemi rodiči žáků na téma, jak probíhala příprava bezprostředně před prvním školním dnem a zda se děti do školy těšily.

Tatínek Hanky uvedl, že se dcera do školy moc těšila a po celé léto si každé ráno odškrtařovala v kalendáři dny, které zbývají do nástupu do školy. V polovině srpna měla narozeniny - dostala tašku, penál, desky a další vybavení školáka. S rodiči chtěla dělat různá grafomotorická cvičení z knížky, kterou dostala od prarodičů. Včera s maminkou vybrala šaty, které si vezme a nachystala si je na ramínko ke dveřím. Moc se těší na paní učitelku a na to, až se naučí číst a psát. Večer nemohla usnout a ráno nemohla dospát. Od sedmi hodin rodiče popoháněla, že už musí jít, jinak že přijdou pozdě, i když bydlí pár minut od školy.

Maminka Honzíka řekla, že syn se do školy také těšil. V létě rodině i kamarádům často zdůrazňoval, že už je velký, protože v září se z něj stane školák. Školní tašku našel v prosinci

pod stromečkem i s penálem a ostatním vybavením do školy. Těší se hlavně na paní učitelku a na nové kamarády, doufá, že kluci budou mít rádi fotbal.

Maminka Lucky uvedla, že dcera je trochu rozpolcená. Když před rokem v mateřské školce začínala svůj poslední rok, moc se těšila na to, že už brzy půjde do školy. Ve školce měla nejlepší kamarádku Terezku, která měla jít do školy s ní. Jenže Terezce byl doporučen odklad, takže do první třídy dnes nenastupuje. Terezka to Lucince vysvětlila tak, že vlastně bude mít další rok ve školce na hraní s kamarády a bez povinností, že si bude moct vše pořádně procvičit a pak bude napřed před ostatními. Lucinka se začala bát, že nebude věci zvládat a že její kamarádka na tom bude za rok lépe. To se jí rodiče snažili vymluvit, ale i tak je dívka stále v rozpacích – těšila se, že půjde do školy se svou kamarádkou, což se nestane – nyní nezná nikoho. Těší se na paní učitelku, bojí se, že nebude dost šikovná, že jí učení nepůjde a že si nenajde kamarády. Včera večer přišla za rodiči se slzami a obavami z dnešního dne, rodiče si s ní promluvili, opakovali jí, že je šikovná a že vše zvládne, ale i dnes je dívka velmi nervózní a napjatá.

2.2.1.2 Setkání s ředitelkou a třídní učitelkou, přesun do třídy a první hodina

Všechny žáky přivítala do nového školního roku ředitelka školy. Ti však projevu ředitelky věnovali pouze malou část své pozornosti, často se rozhlíželi okolo sebe a prohlíželi si děti sedící kolem. Projev trval několik minut, starší žáci zarecitovali básničky a poté se přesunuli do svých tříd, prvňáčci ještě zůstali s rodiči a několika učitelkami v tělocvičně. Ředitelka školy dětem představila jejich třídní učitele, každému z dětí podala ruku a popřála mu hodně štěstí.

Třídní učitelé si poté přivolali děti k sobě a i s rodiči je dovedli do jejich učeben. Děti se často dívaly na své rodiče, jakoby se ujišťovaly, že je vše v pořádku. Cestou do třídy se rozhlížely okolo sebe, všímaly si prostředí školy a dekorací. Některé děti říkaly o dekoracích svým rodičům, ti přikývli, že si dekorací všimli také, a upozornili své děti, aby dávaly pozor na cestu a byly potichu.

Když došly děti ke třídě, učitelka jim řekla, aby si každé dítě sedlo do jedné lavice a rodiče se postavili do zadní části třídy, poté odemkla a vešla dovnitř jako první. Děti vcházely do třídy opatrně, dívaly se okolo sebe a pak spěchaly k lavicím. Nejdříve se obsadily lavice vpředu, a děti, které přišly později, musely sedět dál od tabule a stolu učitelky. Učitelka stála před třídou, počkala, až se třída trochu zklidní a každý si najde své místo. Znovu se přivítala s prvňáčky, představila se a řekla pár slov o škole, školácích a o tom, co prvňáčky čeká. Děti jí věnovaly mnohem více pozornosti, než tomu bylo při proslovu ředitelky.

Po proslovu učitelka řekla jméno každého z dětí, ty postupně chodily k paní učitelce, která jim podala ruku a přivítala je ve třídě. Zeptala se každého dítěte, jak mu má říkat – to byla informace nejen pro ni, ale i pro všechny ostatní – a jestli jí mohou říct, co rádi dělají. Zazněly zájmy jako fotbal, koně, psi a počítač. Ostatní děti pozorně poslouchaly, co jejich noví spolužáci říkají. Děti byly při svých rozhovorech s učitelkou nervózní, koukaly do země, ale odpovídaly. Učitelka se snažila ve třídě vytvořit co nejpřívětivější atmosféru. Poté, co si promluvila se všemi žáky, poděkovala učitelka dětem za to, že se chovaly vzorně a že pro ně má drobnost na přivítanou. Každému z dětí dala balíček, ve kterém bylo pero, tužka, pravítko, obrázek školy, sladkost a keramický výrobek od starších žáků.

2.2.1.3 Poznávání spolužáků, objevování třídy

Poté, co děti dostaly balíčky, oznámila jim učitelka, že nyní mají chvíli, kdy se mohou podívat po třídě a popovídat si se svými spolužáky, protože potřebuje probrat jisté organizační záležitosti s rodiči. Děti tedy měly asi 15 minut, během kterých došlo k první neorganizované interakci mezi dětmi. Během této doby jsem měla možnost děti pozorovat. Děti si prohlížely balíčky a dívaly se po třídě.

Honzík, Jarda a Tomášek v řadě u okna začaly balíčky divoce rozbalovat. Honzík vyndal ze svého balíčku pero a okomentoval ho jako „hustý“. Tomášek i Jarda souhlasili a společně začali obsah balíčku navzájem porovnávat. Každé z per mělo jiné zbarvení, chlapci se dohadovali, které je nejlepší. Neshodli se – každý považoval za nejlepší to své. Jardu pak napadlo, že vyzkouší, jak píše, takže vytáhl z tašky bloček a na první list udělal vlnovku. Jeho chování zopakovali i ostatní. Následovalo porovnávání tužek, které si chlapci donesli z domova ve svých penálech – Honzík měl pero, jehož inkoust se dal vygumovat, což ostatní velmi zaujalo a chlapci se začali bavit o tom, že toto pero viděli v televizi a že je nejlepší. Tomášek došel pro svého otce, aby se šel na gumovací pero podívat.

Dívka Ivanka šla k tabuli a sáhla si na ní. Přišla za ní Radka a řekla, že ona už tabuli zná, protože ji měli v mateřské škole. Ivanka odpověděla, že ona ji také zná, ale tato že je opravdová školní a že je jiná než ta školková. Radka si na tabuli sáhla také a souhlasila, že to je pravda. Pak dívky prozkoumávaly třídu společně. Všímalý si dekorací, květin, skříněk a svých lavic. Zaujal je odkládací prostor pod lavicí, Ivanka vysvětlovala Radce, že si tam může dát třeba knížky. Při jejich komunikaci hrálo významnou roli poučení a přechytračení jedna druhé. Asi po deseti minutách si dívky sedly do lavic a navzájem se podělily o sladkosti z kornoutu, který si do třídy donesly.

Podobné chování ve třídě převládalo. Děti k sobě našly cestu a nenuceně spolu začaly konverzovat.

Lucka byla výrazně plašší než ostatní, chvíli poté, co učitelka děti vyzvala, aby si prohlédly třídu, šla dívka za svými rodiči. Ti ji pochválili, že moc hezky mluvila před ostatními a ptali se jí, jak se jí ve třídě líbí. Dívka jen něco zamumlala a tulila se k noze matky, která ji hladila po vlasech a po chvíli ji povzbudila, aby šla mezi ostatní. Lucka tedy pomalu šla, bylo na ní zřejmé, že se jí nechce. Stála stranou ostatních a spíše pozorovala, co se děje.

Ve třídě byla také jedna dvojice dětí, která se znala z mateřské školy. Šlo o Pavlíka s Janičkou. Již při výběru lavic na začátku hodiny si sedli za sebe. Od rodičů jsem zjistila, že se rodiny navzájem navštěvují, takže se děti stýkají i po odpoledních, o víkendech a čas od času u sebe i přespi. Mají tedy velmi blízký vztah. Na školu si prý děti často hrály, takže dnes šly s jasnou představou o tom, jak bude vše probíhat. Poté, co učitelka domluvila a vyzvala je k prozkoumání třídy, otočily se Janička s Pavlíkem k sobě a začali porovnávat své představy s realitou. Překvapilo je, že je ve třídě málo spolužáků. Potěšilo je, že paní učitelka je hodná a že je třída hezká.

Poté, co učitelka vyřešila s rodiči vše, co potřebovala, vydali se společně všichni do šaten a do družiny. Tam se rozloučili a první školní den byl u konce.

2.2.1.4 Hodnocení prvního školního dne dětmi

Požádala jsem rodiče prvňáčků, zda by si s dětmi během odpoledne či večera našli chvíli na vyplnění krátkého dotazníku (*Tabulka 1*), ve kterém děti mají vyjádřit své první dojmy z budovy školy, prostředí třídy, třídní učitelky, spolužáků a celkového dne. Na konci dotazníku děti ještě zodpoví, zda se těší na další školní den.

S ohledem na věk dětí jsem zvolila jednoduchý dotazník – děti měly vymalovat smajlíka, který nejlépe odpovídá jejich pocitům. Šlo o zjednodušenou Likertovu škálu. Při vyhodnocování jsem smajlíky převedla na procenta – 0%, 25%, 50%, 75% a 100%.

PRVNÍ ŠKOLNÍ DEN

Jak se dítěti líbí
budova školy?

Jak se dítěti líbí
prostředí třídy?

Jak se dítěti líbí třídní
učitelka?

Jak se dítěti líbí jeho
spolužáci?

Jak se dítěti líbil první
školní den?

Těší se dítě na další
den ve škole?

Tabulka 1 – dotazník „První školní den“

Všichni rodiče ochotně souhlasili s tím, že zmíněný dotazník s dětmi vyplní. Data jsem po sebrání dotazníků pro přehlednost zpracovala do tabulky (Tabulka 2).

číslo dotazníku	1	2	3	4	5	6	7	8	9	průměr
budova školy	75%	75%	100%	50%	100%	75%	75%	50%	100%	78%
prostředí třídy	100%	100%	100%	75%	100%	100%	100%	75%	100%	94%
třídní učitelka	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
spolužáci	75%	50%	100%	100%	100%	100%	100%	75%	100%	89%
první školní den	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
těším se na další den	100%	75%	100%	100%	100%	100%	100%	75%	100%	94%
průměr	92%	83%	100%	88%	100%	96%	96%	79%	100%	93%

Tabulka 2 – výsledky dotazníku „První školní den“ zpracované do tabulky

Následující den jsem se s dětmi opět sešla a žákům, kteří hodnotili některé oblasti pod 75%, jsem položila otázku, co je k relativně nízkému hodnocení vedlo.

První zkoumanou oblastí byla budova školy a spokojenost dosáhla 78%. V době sbírání dat pro výzkum byla škola natřena bílou barvou a okenice byly sytě červené. Z rozhovoru s Jardou, který školu hodnotil jen 50%, jsem zjistila, že by chtěl mít školu barevnější, bílá barva na něho působí nudně a myslel si, že škola bude veselejší.

Naopak velmi spokojené byly děti s druhou dotazovanou věcí - s prostředím jejich třídy, spokojenost činila 94%. Třída byla dobře prosvětlená, barevně vymalovaná, nacházel se v ní koberec, nové lavice a židle, interaktivní tabule, tabule na fixy i křídly, klavír, nástěnky a pestrobarevné dekorace. Výsledek 94% je velmi dobrý a vypovídá o tom, že se děti ve třídě cítily dobře.

Třetí otázka byla směřována na třídní učitelku, která dosáhla 100% spokojenosti dětí. Učitelka byla milá, přátelská a získala si přízeň dětí. Na začátku školní docházky děti své vyučující střídají jen zřídka, proto je nyní vztah žáků s učitelkou důležitější, než kdy jindy.

Spokojenost se spolužáky se po první dni ukázala být 89%. Lucka, která ohodnotila spokojenost pouze 50%, mi při osobním rozhovoru druhý den sdělila, že se cítila nejisté mezi dětmi, které nikdy předtím neviděla. To bylo patrné i z jejího chování. Vztahy mezi dětmi se budou ještě dlouho vyvíjet. Najít si své místo v novém kolektivu je jeden z nejtěžších úkolů, které děti během navštěvování školy čeká.

S celkovým dojmem prvního školního dne byly 100% spokojeny všechny děti. S tím souvisí i poslední otázka dotazníku, jak moc se děti těší či netěší na další den ve škole – získala hodnocení 94%, což je dobrý výborný předpoklad pro úspěšný start nové etapy života dítěte, ze kterého se stal školák.

Průměrná spokojenost všech dotazovaných oblastí dosáhla 93%.

2.2.1.5 Utváření kolektivu v prvním měsíci pohledem třídní učitelky

Z rozhovorů s třídní učitelkou na konci září vyplynulo, že vztahy mezi dětmi ve třídě jsou obecně dobré. Všechny děti se spolu baví, ve třídě nepozoruje nesnášenlivost směřovanou proti některým jedincům, a když některý z žáků potřebuje s něčím pomoci, všichni žáci se nabídnou.

K navázání komunikace mezi dětmi docházelo spontánně. Pro děti je přirozené bavit se se svými vrstevníky, rozhovory jsou vedeny na libovolná témata a průběh rozhovoru se nezdá být předem

promyšlený. Děti se baví například o předmětech ve třídě, o svačinách, o oblečení, o počasí, o tom, co dělaly, nebo budou dělat doma.

I v tomto přátelském kolektivu však občas dojde k potyčce mezi jednotlivými žáky. Většinou nejde o nic vážného a celá situace se vyřeší během pár minut rozumnou domluvou a omluvou, někdy je nutná účast učitelky, jindy si děti spor vyřeší mezi sebou.

Například ve třetím týdnu školy měly děti za domácí úkol donést si další vystříhnuté písmenko do desek s písmenky. Dívky si o přestávce u lavice jedné z nich se zájmem navzájem prohlížely desky s písmenky. Ivanka měla kartičku s písmenkem vystřiženou křivě, Radka si toho všimla a začala se Ivance nahlas posmívat. Ivanka na obranu strčila do posmívající se Radky tak silně, až dívka upadla a rozplakala se. Celý problém pak vyřešila třídní učitelka, která si s dívkami promluvila, zdůraznila, že na sebe neútočíme – ani psychicky a ani fyzicky. Dívky se tedy jedna druhé navzájem omluvily a spor byl urovnán. Pravidlo o neútočení učitelka s celou třídou zopakovala následující hodinu.

Další časté spory se týkají zastávání některých funkcí ve třídě. Když se třídní učitelka zeptá dětí, kdo chce rozdávat sešity, okamžitě se přihlásí celá třída, děti se natahují, hlásí se co nejvýš a škemrají o tuto funkci. Ve chvíli, kdy je učitelka vybere, cítí se být nadřazení ostatním, jsou pravou rukou paní učitelky. Když se dítěti takového postavení dostane, často se k němu pak znovu vrací o přestávce, aby ostatním připomnělo, že to právě ono rozdávalo sešity. Takové chování vyvolává nelibost u ostatních spolužáků, kteří pak dávají chlubicímu se jedinci najevo, že je to nezajímá a často snižují hodnotu vykonávané funkce. Při příští nabídce vykonávání funkce o ni však stojí stejně jako předtím. U těchto sporů jde o budování si pozice ve skupině. Děti se snaží dostat se ve skupině výš, než jejich spolužáci, někdy je uspokojuje i krátkodobé naplnění této touhy.

2.2.1.6 Kolektiv po v prvním měsíci pohledem žáků

S dětmi jsem na začátku října provedla rozhovor. Seděly jsme společně v kruhu i s třídní učitelkou. Děti jsem se zeptala, kdo je to kamarád. Každé z dětí mi řeklo znaky, které by kamarád měl mít.

Hanka – měl by být hodný, neubližovat

Honzík – musí se chovat správně a musí s ním být sranda

Janička – musí být hodný, pomáhat, nesmí nikoho kopat nebo bouchat

Lucka – kamarád je hodný, pomáhá ostatním a hraje si se mnou

Pavlík – je vtipný, hraje se mnou hry

Radka – musí být hodný a neubližovat

Tomášek – půjčuje mi věci, hrajeme si a neubližuje

Ivanka – kamarád neubližuje, pomáhá a je hodný

Jarda – nechová se ošklivě a hrajeme si

Děti tedy za kamarády považují jedince, se kterými si mohou hrát, kteří jsou hodní, nápomocní, půjčují své věci a neubližují ostatním.

Od dětí jsem dále chtěla vědět, kolik svých spolužáků považují za kamarády. Každé z dětí mělo zvednout ruce a ukázat počet kamarádů ve třídě. Objevily se počty 5, 6, 5, 6, 7, 6, 4, 6 a 6. Průměrně tedy 5,6 kamaráda na jedno dítě v kolektivu čítajícím 9 dětí. Děti považují více než polovinu svých spolužáků za své kamarády.

Následovala otázka, zda mají děti všechny své kamarády stejně rády. Děti zakroutily hlavou, že ne. Ptala jsem se, proč ne. Děti mi řekly, že některé kamarády mají raději, než jiné, jsou jejich nejlepšími kamarády. Došlo na otázku, v čem je nejlepší kamarád jiný, než ostatní kamarádi.

Hanka – má ráda koně jako já

Honzík – sedíme spolu vždycky u oběda a děláme srandičky

Lucka – půjčujeme si tužky a vybarvujeme spolu obrázky

Ivanka – je nejhodnější na světě, češeme si vlasy

Radka – hrozně hezky maluje princezny a já jí říkám jakýma barvama

Jarda – závodíme spolu a bojujeme, je to sranda

Tomášek – máme Hot Wheelsáky [pozn. druh autíček] a děláme závody

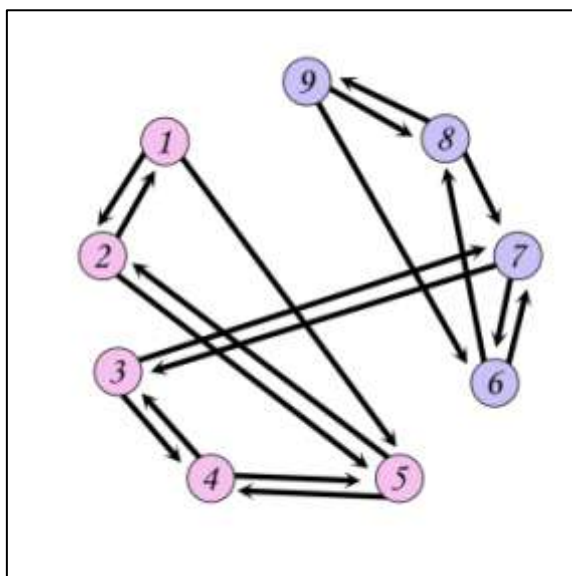
Janička – chodíme k sobě domů a koukáme na pohádky

Pavlík – po škole spolu chodíme ven na hřiště nebo domů a tam si hrajeme, je moc hodná

Typickými znaky nejlepších přátel jsou tedy společně vykonávané činnosti – především hra, společné zájmy a velmi dobré vzájemné chování.

2.2.2 Sociometrický průzkum první třídy v říjnu

Průzkum jsem provedla začátkem října, tedy měsíc od nástupu dětí do první třídy. Na lavici jsem položila fotografie všech dětí ze třídy a postupně si děti zvala k sobě. Poprosila jsem každé z dětí, aby mi ukázalo dvě děti, které má ze třídy nejraději, teda dva své nejlepší kamarády. Odpovědi jsem si zapsala a zpracovala je do sociogramu (*Tabulka 3*).

1 – Radka

2 – Hanka

3 – Janička

4 – Ivanka

5 – Lucka

6 – Honzík

7 – Pavlík

8 – Tomášek

9 – Jarda

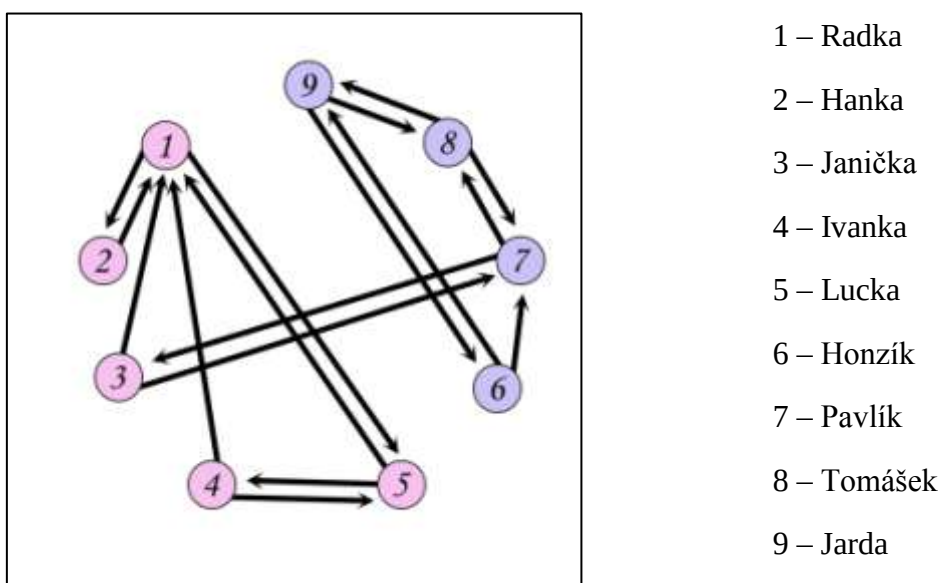
Tabulka 3 – sociogram třídy v říjnu

Ze sociogramu je patrné, že třída je rozdělena na dvě velké skupiny podle pohlaví. Jedinou výjimkou jsou Janička a Pavlík, kteří se znají z mateřské školy, jejich rodiny se stýkají a děti jsou často v kontaktu i mimo školu.

Ze sociogramu vyplývá, že každé dítě je alespoň jedním dítětem považováno za nejlepšího kamaráda, nikdo není vyčleněn kolektivu. Ve třídě převažují oboustranné přátelské vztahy, zejména mezi děvčaty. Děti mají podobné množství kamarádů, nikdo jich nemá výrazně více, než ostatní.

2.2.3 Sociometrický průzkum první třídy v červnu a porovnání obou sociogramů

Sociometrický průzkum provedený v říjnu jsem zopakovala v polovině června. Zajímalo mě, jak se změnil vztahy dětí po více než půl roce. Výsledky jsem zaznamenala do sociogramu (Tabulka 4).

Tabulka 4 - sociogram třídy v červnu

Ze sociogramu je patrné, že třída je stále rozdělena na dvě části podle pohlaví a jedinou výjimkou zůstali žáci Janička a Pavlík, kteří se oboustranně považují za nejlepší přátele stejně jako v říjnu. Dále můžeme pozorovat výrazný nárůst oblíbenosti u žákyně Radky.

Rozdíly v počtu nejlepších kamarádů jsem zaznamenala do tabulky (Příloha 5). Čísla představují počet spolužáků, kteří danou osobu považují za svého nejlepšího kamaráda.

ŽÁK	ŘÍJEN	ČERVEN	ROZDÍL
1	1	4	+3
2	2	1	-1
3	2	1	-1
4	2	2	0
5	3	2	-1
6	2	1	-1
7	3	3	0
8	2	2	0
9	1	2	+1

1 – Radka 6 – Honzík
 2 – Hanka 7 – Pavlík
 3 – Janička 8 – Tomášek
 4 – Ivanka 9 – Jarda
 5 – Lucka

Tabulka 5 – rozdíly v počtu dětí, které daného žáka považují za nejlepšího kamaráda

V dívčí části třídy si můžeme všimnout velkého nárustu oblíbenosti Radky. V říjnu ji za nejlepší kamarádku považovala jen Hanka, ale v červnu již i všechny ostatní dívky. Stala se nejoblíbenějším žákem celé třídy.

Během návštěvy třídy 14 dní před provedení sociometrického šetření jsem nepozorovala, že by Radky byla výrazně oblíbenější než zbytek třídy, situaci jsem proto konzultovala s třídní učitelkou. Dozvěděla jsem se, že Radka měla předchozí víkend narozeniny a v domě pořádala velkou oslavu s přespáváním. Na tuto oslavu pozvala všechny své spolužačky, které si oslavu velmi užily. Mluvily o ní při každé příležitosti – o filmech, na které se dívaly, o cukrové vatě, o bazénu atp. Dle slov učitelky je pravděpodobné, že kdyby průzkum proběhl o několik dní později, nebo o týden dříve, výsledky by byly jiné.

Ve třídě můžeme pozorovat 4 dvojice, které se vzájemně uvedly jako nejlepší přátelé v říjnu i v červnu. Jde o dvojice žáků Radka s Hankou, Janička s Pavlíkem, Ivanka s Lucinkou a Tomášek s Jadou. Dle rozhovoru s učitelkou však i dvojice Ivanka s Lucinou a dvojice Tomášek s Jadou měly krátké etapy, ve kterých se spolu nekamarádily. Stálými nejlepšími kamarády jsou tedy dvojice Radka s Hankou spolu s dvojicí Janička s Pavlíkem – jejich přátelství mají trvalejší charakter.

2.2.4 Co pro děti znamená přátelství a jak si snaží své kamarády udržet

S Radkou, Hankou, Janičkou a Pavlíkem jsem se v červnu sešla po vyučování. Na základě poznatků ze sociometrického výzkumu a rozhovoru s třídní učitelkou jsem zjistila, že tito žáci si dokázali udržet přátelské vztahy po celý školní rok, proto jsem s nimi provedla rozhovor, ve

kterém jsem chtěla zjistit, jak přesně se seznámili, co pro ně přátelství znamená a zda se vědomě snažili udržet si jej.

Nejdříve jsem se bavila s Radkou a Hankou. Dívky se poprvé setkaly až ve škole, v mateřské škole měly své nejlepší kamarádky, ty však nastoupily do jiné základní školy a nyní se již nestýkají.

Kdy se z vás staly kamarádky?

Radka: Hnedka někdy na začátku školy. Zjistily jsme, že obě máme tašku s koněm, takže máme obě rády koně. Já na nich i jezdím. O víkendu na ně chodím s maminkou a sestřičkou. Jsou kousek od baráku u lesa.

Hanka: Já na ně nechodím, ale chtěla bych. O prázdninách tam půjdeme spolu. Už jsem se bavila s mamkou a ta říkala, že můžu.

Co pro vás znamená vaše kamarádství?

Radka: Můžeme si spolu hrát, malovat a povídat si. Hodně se spolu smějeme. Někdy jdeme k sobě na návštěvu.

Hanka: Jo, hlavně je s Rádou sranda. Někdy jsem smutná, když třeba dostanu dvojku. Když jsme spolu, tak na to zapomenou, protože říkáme třeba blbosti a já na to nemyslím. Ale doma se potom učím, abych to uměla a dostala jedničku.

Děláte něco pro to, abyste zůstaly kamarádkami?

Radka: Jsem na Haničku hodná. A říkám vždycky pravdu.

Hanka: Jo, já taky. Nikdy si nelžeme. A hrajeme si vždycky hlavně spolu. A taky jí držím vždycky místo u stolu na obědě.

Z rozhovoru vyplývá, že obě děvčata mají společný zájem, o kterém si mohou povídat a který je spojuje - koně. Přátelství si váží, protože si mohou společně hrát, malovat, mají někoho, kdo jim zvedne náladu, když jsou smutné. Přátelství se snaží vědomě udržet tím, že jsou na sebe hodné, nelžou si, hrají si a při obědě si drží navzájem místo u stolu. Plánují spolu společné aktivity – o prázdninách se chtějí jít společně podívat na koně.

Stejně otázky jsem položila i Janičce a Pavlíkovi. Tito žáci se znali i před nástupem do školy. Chodili spolu do mateřské školy a rodiny se navštěvují.

Kdy se z vás stali kamarádi?

Pavlík: To už je hrozně dávno. Známe se od mala.

Janička: Jo. Chodíme k sobě domů, chodili jsme spolu do školky. A pojedeme i na chalupu teďkon v létě.

Co pro vás znamená vaše kamarádství?

Janička: No. Je jako můj brácha. Já totiž nemám ani bráchu, ani ségru. Mám ho ráda.

Pavlík: Vždycky si spolu můžeme hrát. Taky když mi něco nejde, tak jí to řeknu.

Janička: Třeba to odčítání, že jo. [pozn. Pavlíkovi něšlo odčítání, pokud byla úloha zadána i s výsledkem a žák měl zjistit, jaké číslo se mělo odečíst, aby úloha vyšla.]

Pavlík: Jo, třeba to. Ale tys mi řekla, jak se to dělá a už jsem to uměl.

Děláte něco pro to, abyste zůstali kamarády?

Janička: My budeme kamarády napořád.

Pavlík: Jo, slíbili jsme si to.

Z rozhovoru vyplývá, že žáky spojuje přátelství jejich rodin. Děti vedle sebe vyrůstaly a tráví spolu hodně času. Přátelství pro ně znamená mít blízkého člověka, se kterým si mohou hrát, kterému se mohou svěřit a který jim pomůže. Přátelství se snaží udržet například tím, že Janička pomohla Pavlíkovi při problému. Oba věří tomu, že zůstanou přáteli napořád.

2.2.5 Společné činnosti kamarádů

Průzkum jsem provedla v celé třídě v červnu, s dětmi jsem se posadila do kruhu a poprosila jsem je, aby mi každé z nich řeklo tři věci, které nejraději dělá se svými kamarády.

Z rozhovoru vyplynulo, že pro děti je nejdůležitější je hra, kterou zmínily všechny děti. Následují soutěže, které byly zmíněny pětkrát, malování čtyřikrát, povídání si, vtipkování spolu se šprýmy třikrát. Dvakrát pak zaznělo společné dělání úkolů a jednou čtení.

Výsledky průzkumu odpovídají věku dětí – nachází se v mladším školním věku, pro který je typické hraní si a srovnávání se s ostatními.

2.2.6 Ovlivňování vytváření přátelských vztahů ve třídě učitelem

Při výzkumu jsem se také zajímala o to, jakým způsobem zasahovala třídní učitelka do vytváření vztahů mezi dětmi. Rozhovor jsem s učitelkou provedla v polovině června.

Jak jste spokojena s dětmi, které se ve třídě sešly?

Jsem ráda, že se ve třídě sešly přátelské děti, nepozorovala u žádného z dětí nestandardní chování. Děti se k sobě chovají většinu času hezky a kamarádsky, pokud někdy přešláply, stačilo jedno upozornění a problém byl vyřešen.

Jaké „přešlapy“ byly nejčastější?

Občas jsme se potýkali s pošťuchováním a fyzickými potyčkami. Děti jsem od sebe oddělila a upozornila je, že nejsme zvířátka a o problémech mluvíme, pak jsem je vyslechla a pomohla jim najít řešení.

Fyzické násilí bylo z toho, co jsem viděla, běžnější u chlapců. Vyskytovalo se i u dívek?

Přesně tak, u chlapců bylo mnohem častější. Jsou divočejší a ve třídě máme jen čtyři – tvoří tak jen jednu partu a často se v ní snaží dostat na vyšší pozici. I u dívek jsem pár sporů řešila, většinou se tahaly za vlasy, nebo do sebe strčily.

Snažila jste se nějak poháhat dětem ve sbližování?

Ano. Často jsem s dětmi pracovala ve skupinkách nebo ve dvojicích. Snažila jsem se, aby každé dítě pracovalo s každým – hlavně ze začátku. Pak se ve třídě samovolně vytvořila pevnější přátelství a děti samy chtěly pracovat s konkrétním žákem, v tom jsem jim nebránila. Hlídala jsem, aby žádné z dětí nebylo odstrčené, to se naštěstí nestalo, i málomluvní uzavření žáci jako Lucinka si našli alespoň jednoho kamaráda. V hodinách jsme často mluvili o kamarádech a o tom, jak se k sobě děti mají chovat, o spolupráci a o tom, že jsou jedna třída. V případě, že bylo potřeba někomu pomoci (zapomněl si pomůcku, potřeboval něco připomenout apod.) jsem se zeptala celé třídy, kdo danému žákovi pomůže – většinou se přihlásili všichni spolužáci. Občas se stalo, že žáci se přihlásili s tím, že chtějí pomoci, já je vyvolala a pak jsme zjistili, že třeba tužku navíc ani nemají a nemohou pomoci – hlásili se prostě jen tak, protože chtěli pomoci.

Jak byste popsala vývoj přátelství mezi dětmi ve vaší třídě?

Přátelství vznikala velmi rychle. Někdy stačilo opravdu málo – třeba aby Ivanka přišla s hezkým účesem, a ostatní dívky k ní běžely a chtěly se s ní bavit o vlasech a učesat. I takové drobnosti vedly ke vzniku kamarádství. Stejně rychle však přátelství i zanikala, třeba když Jarda vyrušoval při hodině a já ho napomenula – ostatní se s ním pak nechtěli bavit, protože ho považovali za zlobivého. Zkrátka a dobře, přátelství často vznikala a zanikala. I když máme některé výjimky.

Z rozhovoru tedy vyplývá, že učitelka si s dětmi často povídala o kamarádství. Probírala s nimi, jak se k sobě mají chovat a vyvolávala v nich pocit sounáležitosti tím, že jim opakovala, že jsou jedna třída. Učila děti spolupráci, a pokud zaznamenala ve třídě konflikt, snažila se ho s dětmi urovnat a zrazovala je od řešení sporů fyzickým násilím. Kolektiv své třídy hodnotí jako přátelský a kamarádství mezi dětmi až na výjimky jako pomíjivé.

2.3 Chování dětí ve školní družině

Do školní družiny chodí děti po skončení své výuky a zůstávají zde, dokud si je nevyzvednou rodiče či zákonní zástupci. Družina je součástí budovy školy – jde o místnost v přízemí, která je vybavena kobercem, lavicemi, židlemi, počítači, televizorem, nástěnkami, knihami, společenskými hrami, hračkami, papíry, nůžkami, lepidly, pastelkami, modelínou a dalším. Školní družina není věkově diferencovaná, střetávají se v ní děti z celé školy.

Děti mají na výběr, zda se chtějí účastnit společného programu, nebo se věnovat volné hře. Vychovatelky družiny vytváří program dle měsíčních témat, která korespondují s ročním obdobím, plány školy atp. Součástí programu bývá čtení pohádek, zpívání písniček, učení se říkanek, kreslení, vytváření výrobků z papíru, společné hry atp. Za hezkého počasí chodí děti na školní zahradu, kde si mohou hrát s míči, skákat přes švihadlo, prolézat opičí dráhu nebo se věnovat jiným činnostem.

2.3.1 Chování žáků první třídy ve školní družině

Do školní družiny pravidelně docházelo pět dětí z pozorované první třídy – Radka, Hanka, Ivanka, Tomášek a Jarda. První dny žáci zkoumali, co vše se ve školní družině dělá, a učili se, jaká má školní družina pravidla. Vychovatelka po nich chtěla, aby nejprve pracovali s ní. Po prvním týdnu si pak děti mohly děti samy zvolit, zda se chtějí věnovat volné hře, nebo s činností vedené vychovatelkou.

Při práci ve skupině přizpůsobovala vychovatelka své požadavky úrovni každého dítěte, jejím cílem nebyl bezchybný výsledek práce, ale aby děti pochopily, že pracují ve skupině s dalšími žáky, že mají spolupracovat, pomáhat si a radit si. Starší děti jevily o mladší zájem, pomáhaly

jim například vystříhnout složitější tvary z papíru, půjčovaly jim své vlastní pomůcky nebo jim radily nejsnadnější postup. Snaha pomáhat byla výraznější u dívek. Vychovatelka usměřovala práci dětí a jejich chování, v případě potřeby jim poskytovala rady. O práci ve skupině jeví větší zájem dívky než chlapci a převažovali žáci první a druhé třídy.

Při volné hře se prvňáci v prvních dnech drželi pospolu ve skupinkách stejného pohlaví, nepozorovala jsem snahu dívek družít se s chlapci a naopak, proto budu chování dívek a chlapců popisovat zvlášť.

Dívky trávily hodně času u tabule, kde si zkoušely psát písmena a číslice. Navzájem hodnotily své výkony známkovaly je. Alternativou této činnosti bylo, že jedna z dívek namalovala či napsala na tabuli vzor, který další děvčata měla co nejvěrněji napodobit. Autorka vzoru pak zvolila, které dívce se ji podařilo nejlépe okopírovat. Další častou činností byla hra s plastovými zvířátky, která byla dostupná v družině. Dívky si vymýšlely pro zvířátka jména a příběhy. Zvířátka dívek se navštěvovala, jezdila spolu na výlety atd. Poslední oblíbenou činností, kterou jsem pozorovala, bylo kreslení - dívky malovaly obrázky s motivy zvířat, květin a postav rodinných příslušníků, kamarádů, učitelek a princezen.

Hry chlapců byly divočejší a u hraní byli hlučnější. Často spolu závodili, hráli si na policistu a na zloděje, přetahovali se, nebo hráli „páku“. Vychovatelka je musela často napomínat, aby se zklidnili. Z her na koberci byly nejoblíbenější stavebnice, ze kterých chlapci mohli stavět dráhu pro dřevěné vlaky, nebo silnici pro autíčka. Při stavbě silnic či drah si každý z chlapců stavěl svou vlastní dráhu, nespolupracovali spolu na jedné společné. Když byli se svými díly hotoví, často je porovnávali a kritizovali dílo toho druhého, což vedlo k hádkám, které většinou končily rozbitím dráhy oponujícího chlapce, následovala fyzická potyčka. Další oblíbenou činností byly sportovní hry, které se hrály převážně na zahradě. Chlapci závodili, kdo rychleji doběhne na místo určení, hráli spolu fotbal, zkoušeli vyšplhat na tyč, nebo se co nejdéle udržet na hrazdě.

2.3.2 Kontakt žáků různého věku

Školní družina, kterou jsem při výzkumu navštěvovala, nebyla rozdělena na třídy dle věku, proto byli v jedné učebně žáci první až čtvrté třídy. Počet dětí ve třídě byl každý den jiný, většinou se v ní však sešlo 15-20 dětí.

Děti všech tříd upřednostňovaly hru s příslušníky stejného pohlaví. Chování k mladším dětem bylo rozdílné u chlapců i u dívek a i v rámci jednoho pohlaví byly patrné rozdílné přístupy. Rozdělila jsem děti na čtyři kategorie: dívky otevřené mladším dívkám, dívky uzavřené mladším dívkám, chlapci otevření mladším chlapcům a chlapci uzavření mladším chlapcům.

První kategorií jsou dívky otevřené mladším dívkám a těchto dívek byla ve družině mezi dívkami většina. Tyto dívky se kontaktu s mladšími dívkami nebránily, někdy dokonce o mladší dívky samyjevily zájem – chodily za nimi, ptaly se jich, jak se jmenují, kdo je jejich učitelka, co je baví a nabízely jim, zda si s nimi nechtějí hrát. Tento, nebo podobný způsob navázání kontaktu jsem pozorovala několikrát - například když dívka z první třídy Ivanka seděla sama u lavice a vymalovávala si omalovánku. Přiběhla za ní Rozárka z druhé třídy a chvíli se mlčky dívala, co ta Ivanka dělá. Pak jí řekla, že to má hezké. Mladší poděkovala. Rozárka poznamenala, že také ráda maluje a že si půjde malovat, že ale půjde k velkému stolu a jestli mladší nechce jít s ní, že tam je víc barev a že mohou malovat společně. Ivanka šla a Rozárka si cestou vzala ze stolu čistou omalovánku se stejným obrázkem, jako měla Ivanka. Dívky vybarvovaly vedle sebe a starší vyzvíдалa od mladší, jak se jmenuje. Mladší odpověděla, ale neptala se starší dívky, jak se jmenuje ona. Rozárka po chvíli mlčení sama sdělila své jméno a vyzvíдалa dál. Po pár otázkách se mladší dívka začala sama ptát na otázky starší dívky. Dívky společně porovnávaly své obrázky – jakou barvou co vybarvily a proč. Další den se dívky hned po příchodu do družiny domluvily, že spolu budou zase malovat.

Druhou skupinou jsou dívky uzavřené mladším dívkám. Tyto dívky nevyhledávají kontakt s mladšími dívkami a nestojí o hry s nimi. Ve družině byly tyto dívky v menšině, každý den si hrály s těmi samými dívkami a nepřibíraly mezi sebe nikoho nového. Příkladem byla skupina tří dívek ze třetí třídy. Níže popsaná situace se stala v listopadu. Třetřačky seděly na velkých polštářích proti sobě a prohlížely si časopis, který z domova přinesla jedna z nich. Narazily na dvojstránku o seriálu, který všechny tři sledovaly, a se zájmem se o něm začaly bavit a smát se scénkám, které přehrávaly. Dvě dívky z první třídy seděly poblíž a zaslechly, o čem se starší dívky baví. Šly k nim a začaly také napodobovat seriálové postavy a předvádět některé scénky. Starší dívky jejich výkon zkritizovaly slovy, že postavy tak rozhodně nezní, a že tomu mladší dívky nerozumí a jsou trapné. Odmítnuté dívky se obrátily a šly si zase hrát spolu. Starší dívky začaly řešit, že mladší dívky jsou „trapná dolézající mrňata“, že o ně nikdo nestojí, a že nechápou, proč otravují. Pak se vrátily k listování časopisem.

Třetí kategorií jsou chlapci otevření mladším chlapcům. Těchto chlapců byla ve družině menšina, nepozorovala jsem mnoho situací, kdy by mezi sebe starší chlapci chtěli přijmout mladší. Pokud se tak stalo, bylo to pro schopnosti mladších žáků, kterých chtěli starší využít. Jednu ze situací, kdy mezi sebe starší chlapci přijali mladší, jsem pozorovala v květnu. Družina byla na procházce v Jiráskových sadech v Hradci Králové. Děti dostaly půlhodinové volno na hraní. Čtyři chlapci z druhé třídy běhali a hráli si na vojáky. Měli dva týmy, stříleli po sobě

imaginárními zbraněmi, krčili se za stromy a keři, maskovali se listím. Přišli za nimi dva prvňáci s tím, že chtějí hrát s nimi. Starší chlapci přišli k mladším a jeden z „velitelů“ mladší odmítl s tím, že s nimi nechtějí hrát, protože to mladší neumí. Mladší se začali vztekat, že to není pravda, že vědí, jak se střílí a že jsou rychlí jako opravdoví vojáci. Starší kluci se otočili, aby se poradili, aniž by to mladší chlapci slyšeli. Pak se obrátili a sdělili jim, že jestli chtějí hrát, musí složit zkoušku – stejně jako opravdoví vojáci. Mladší souhlasili. Starší jim tedy vymysleli dráhu, kterou musí proběhnout za určitý časový limit, dále se museli kamenem trefit do stromu a vydržet viset na hrazdě na hřišti déle než půl minuty. Mladší souhlasili a pokusili se zkoušku splnit. Vše splnili, ale za pomalejší čas, než stanovili starší chlapci. Starší jim tedy řekli, že neobstáli, ale mladší oponovali tím, že ani starší by to za tak krátký limit nestihli. Starší to vzali jako výzvu a postupně trasu probíhali, pouze jednomu se povedlo splnit limit, proto mladší chlapce přibrali do týmu. Když se šlo následující týden znovu do parku, chlapci si opět hráli na vojáky a mladší chlapce z minulého týdne přibrali automaticky.

Většina chlapců ve družině však spadala do kategorie chlapců uzavřených mladším chlapcům. Podobně jako dívky uzavřené mladším dívkám, nejevili o mladší chlapce zájem a nestáli o kontakt s nimi. S odmítáním se chlapci setkávali často – například při hraní si s legem, které bylo nejoblíbenější stavebnicí ve družině. Spousta chlapců přicházela do družiny s jasným plánem – hrát si s legem. Zásoby však byly omezené, proto když si s legem hrálo více dětí, začaly kostičky brzy docházet. Na konci listopadu se stalo, že si s legem hráli tři chlapci – jeden stavěl věž, druhý garáž a třetí kosmickou loď. Všechny tři projekty byly náročné na počet kostiček. Do toho přišel žák první třídy Jarda a začal si z krabice brát kostičky. Starší chlapci ho okřikli, ať na to ani nemyslí a vypadne si hrát s něčím jiným. Jarda se nedal a oponoval, že se mají podělit. Chlapci se ho rozlobeně zeptali, jestli je slepý a nevidí, jak velká díla oni staví a že už není místo pro další. Mladší chlapec se s nimi chvíli přel, ale poté viděl, že nemá šanci. Nabídl se tedy chlapcům, že jim bude vybírat kostičky, které budou potřebovat. Ti ho však odmítli s tím, že si vystačí sami a ať si jde hrát s něčím jiným. Jarda odešel.

Chování starších žáků k mladším je ovlivněno mnoha faktory např. povahou, prostředím, momentálním citovým rozpoložením, předchozími zkušenostmi a činnostmi, které dítě vykonává. Ve výsledku je každé dítě individuální a nelze s jistotou předpovědět, jak se v určité činnosti zachová. Z poznatků, které jsem nasbírala během svých pozorování, však vyvozují, že dívky bývají k mladším dětem otevřenější a přátelštější než chlapci, a že děti ve věku 6-11 let při volné hře nejeví zájem o přátelení se s opačným pohlavím.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala kamarádstvím dětí na základní škole. Jejím cílem bylo zjistit, jak se děti cítí, když nastoupí do základní školy, jak se orientují v novém kolektivu a jak si v něm hledají přátele. Dále se práce zaměřila na chování dětí mimo prostředí učebny a mimo školní výuku – pro tyto potřeby bylo provedeno pozorování dětí v prostředí školní družiny, kde děti přicházely do kontaktu s dětmi z jiných tříd. Práce si všímá odlišností dívčího a chlapeckého přátelství a typických činností kamarádů.

Při výzkumu, který byl proveden základní škole v Hradci Králové a ve školní družině, byly využity metody pozorování, rozhovoru, dotazníku a sociometrického testu.

Při pozorování žáků první třídy během zahájení jejich školní docházky jsem si všímala prvních kontaktů mezi dětmi v novém kolektivu. I při náročné situaci, kterou první školní den nepochybně je, začala většina dětí nenuceně navazovat kontakty s novými spolužáky. Tématem ke konverzaci byly předměty ve třídě a dárky, které děti dostaly od třídní učitelky. Žáci, kteří se znali z mateřské školy, se drželi při sobě. Nesmělá dívka se držela stranou od ostatních a neměla zájem navázat s ostatními dětmi bližší kontakt. Potvrdilo se tedy, že při seznamování s novými spolužáky hraje významnou roli fakt, zda se děti již dříve znaly, a povaha daného jedince.

První školní den měli žáci zhodnotit v dotazníku, ukázalo se průměrná spokojenost žáků v dotazovaných oblastech (budova školy, prostředí třídy, spolužáci, třídní učitelka, celkový dojem z prvního školního dne a natěšenost na další školní den) dosáhla 93%. Toto procento je vysoké a je dobrým předpokladem pro vytvoření dobrého vztahu dětí ke škole.

S žáky první třídy byl proveden rozhovor na téma kamarádství. Za kamarády děti považují všechny spolužáky, kteří si s nimi hrají, jsou na ně hodní a neublíží jim. Ze svých spolužáků žáci považovali více než polovinu za své kamarády. Ukázalo se však, že ne všechny kamarády mají děti stejně rády – vybočovali tzv. nejlepší kamarádi. Jejich charakteristickými znaky byly důvěra, společně vykonávané činnosti a sdílené zájmy.

Děti projevují snahu o vědomé udržování přátel, zejména tím, že jedno druhému pomáhají, nikdy si nelžou a projevují zájem o kontakt se svým kamarádem (např. tím, že mu drží volné místo u oběda).

Z průzkumu, ve kterém měly děti uvést oblíbené činnosti, které dělají se svými kamarády, vyplynulo, že nejdůležitější je pro ně hra. Tuto odpověď uvedly všechny děti bez ohledu na pohlaví. Často zmiňované bylo také soutěžení, malování, povídání si a vtipkování.

V říjnu a v červnu byl s žáky první třídy proveden sociometrický test. Porovnání výsledků obou testů a rozhovor s třídní učitelkou přinesly poznatek, že vztahy mezi dětmi v první třídě se často mění. Dlouhodobá přátelství jsou v tomto věku výjimkou. Typické je přátelství dětí stejného pohlaví.

V kolektivu první třídy občas docházelo k potyčkám mezi dětmi, většinou bylo příčinou budování si postavení ve skupině. Tyto konflikty byly častější u chlapců a žáci je buď vyřešili mezi sebou, nebo jim v tom pomohla třídní učitelka. Ta si s dětmi často povídala o kamarádství, slušném chování, sounáležitosti a pomoci. Vedla děti ke společné práci a dohlížela na to, aby ve třídě nikdo nebyl ostrčený.

Další část výzkumu byla provedena v prostředí školní družiny, kde bylo sledováno, jak se děti chovají mimo svou třídu ve společnosti žáků z vyšších ročníků. Děti měly na výběr mezi činnostmi, kterou organizovaly vychovatelky, nebo volnou hrou. O činnost řízenou vychovatelkou jevíly zájem především mladší dívky. Chlapci a starší dívky upřednostňovali volnou hru.

Typické hry dívek byly napodobování školní výuky, hry se zvířátky a kreslení. Starší dívky se pak bavily kreslením nebo prohlížením časopisů. Mladší chlapci spolu často závodili, hráli si na policisty a zloděje a přetahovali se. Dále si rádi hráli se stavebnicemi – tento zájem sdíleli i starší chlapci.

V prvních dnech ve družině se žáci první třídy drželi pospolu a to ve skupinkách stejného pohlaví. Postupně docházelo k interakci mezi prvňáky a staršími dětmi. Vztah starších dětí k mladším byl velmi individuální. Byly popsány čtyři typy dětí – dívky otevřené mladším dívkám, dívky uzavřené mladším dívkám, chlapci otevření mladším chlapcům a chlapci otevření mladším chlapcům. Starší dívky byly k mladším dívkám přátelštější, než starší chlapci k mladším chlapcům. Pokud si chtěli mladší chlapci hrát se staršími chlapci, museli většinou složit zkoušku.

Bibliografie

BLOSSOM P, APSCHE J. Effects of Loneliness on Human Development. International Journal Of Behavioral Consultation & Therapy [serial online]. January 2013;7(4):28-29. Available from: Academic Search Complete, Ipswich, MA. Accessed November 18, 2016.

COLMAR, S; DAVIS, N; SHELDON, L. A Pilot Classroom-Based Study of Attention and Working Memory Strategies for Primary-Aged Students. Journal of Psychologists & Counsellors in Schools. 26, 1, 125-136, June 2016. ISSN: 10372911.

ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. Psychologie pro učitele. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

ČÍHALOVÁ, Eva a Ivo MAYER. Jak rozvíjet komunikaci a spolupráci: zkušenosti z praxe na 1. stupni ZŠ. Praha: Agentura Strom, 1999. Škola 21. ISBN 80-86106-06-3.

DOUBEK, D. (1996): Vztah, řeč, forma a sociální svět první třídy. Biograf (7): 151 odst. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=702>.

FEHR, Beverley Anne. Friendship processes. Thousand Oaks, Calif: Sage Publications, c1996. ISBN 0803945612.

GORDON, Thomas. Škola bez poražených: praktická příručka efektivní komunikace mezi učitelem a žákem. Přeložila Julie ŽEMLOVÁ. Praha: Malvern, 2015. ISBN 978-80-7530-006-5.

HAYES, Nicky. Základy sociální psychologie. Vyd. 4. Překlad Irena Štěpaníková. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-283-6.

HELUS, Zdeněk. Úvod do psychologie: učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3037-0.

HŘÍBKOVÁ, Lenka. První třída: příloha závěrečné zprávy o řešení grantového projektu GA ČR 406/94/1417 - leden 1997 "Žák v měnících se podmínkách současné školy". Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. Školní etnografie. ISBN 80-86039-61-7.

KAŠČÁK, O. 2004. Školské rituály a školské ritualizácie. In Acta Fac. Paed. Univ. Tyrnaviensis [online], Ser. D, no. 8, pp. 56-59 [cit. 2005-06-14].

KREISLOVÁ, Zdenka. Krok za krokem 1. třídou: školní zralost, spolupráce s rodiči, učíme se číst a psát, nápady pro celý rok. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2038-8.

KUŇOVÁ, Katka a Hanka PŘÁDOVÁ. Základní pravidla důslednosti rodičů při výchově dětí I.. Avenna. [online]. 4. 4. 2002 [cit. 2016-11-18]. Dostupné z: <http://www.avenna.cz/clanky/jak-resit-neshody-ve-ztazich/s-detmi/zakladni-pravidla-duslednosti-rodicu-pri-vychove-deti-i>.

LANGER, Stanislav. Předlohy pro hodnocení osobnosti žáků: příspěvek k problematice školní diagnostiky na základních a středních školách. Hradec Králové: KOTVA, 2002. ISBN 80-902210-1-7.

MAREŠ, Jiří a Stanislav JEŽEK. Klima školní třídy: dotazník pro žáky. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012. Evaluační nástroje. ISBN 978-80-87063-79-8.

MELLOR, DAVID JAMES. Everyday and eternal acts: exploring children's friendships in the primary school. Cardiff: Cardiff University, School of Social Sciences, 2007. ISBN 9781904815563.

PERREN S, STADELMANN S, VON WYL A, VON KLITZING K. Pathways of behavioural and emotional symptoms in kindergarten children: What is the role of pro-social behaviour?. European Child & Adolescent Psychiatry [serial online]. June 2007;16(4):209-214. Available from: Academic Search Complete, Ipswich, MA. Accessed November 18, 2016.

PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. Pedagogický slovník. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

SEVERE, Sal. Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly. Vyd. 2. Překlad Milan Koldinský. Praha: Portál, 2007. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-324-6.

VALIŠOVÁ, Alena a Hana KASÍKOVÁ. Pedagogika pro učitele. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1734-0.

Vývojová psychologie. Fakulta informatiky Masarykovy univerzity. [online]. 2001 [cit. 2016-11-18]. Dostupné z: <http://www.fi.muni.cz/~qprokes/socka/socka3.html>.